

Van de redactie

Voor u ligt het najaarsnummer van het knr-bulletin. Hierin wordt uw aandacht gevraagd voor ecologische spiritualiteit, zoals deze wordt ingeoeffend in De Gaarde te Udenhout. Voorts vormt de strijd voor gerechtigheid een prominent thema in dit nummer. De terugblik op het werk van de Kerngroep Filippijnen van de SNVR past in dat kader, evenals de oproep van zr Netty de Louwere om zich het lot aan te trekken van vrouwelijke uitkeringsgerechtigden in Nederland. De open brief van de Norbertijnen en die van de zusters, die op 13 september in Den Bosch bijeenkwamen, laten aan duidelijkheid niets te wensen over. Religieuzen maken zich oprecht en massaal zorgen over het beleid van het kabinet Balkenende-2.

Dit najaar zullen de laatste stappen worden gezet in de richting van de ene conferentie, KNR. In dit blad kunt u lezen over het bezoek dat een KNR-delegatie in dit verband aan Rome heeft gebracht. Voorts streven we ernaar om de komende maanden een speciale nieuwsbrief uit te brengen, waarin alle informatie rond dit proces wordt samengebracht.

Wat we u van harte willen aanbevelen is om na 1 oktober weer eens te surfen naar de vanaf die datum hernieuwde knr-website (<http://www.knr.nl>).

In het juni-nummer van dit blad is helaas de naam weggefallen van de auteur van de bespreking van het boek *Liefdewerk* van Annelies van Heyst. De gewaardeerde bijdrage was van de hand van Will Verhoef. Van diverse kanten werden we aangesproken op het artikel over de manifestatie Katholiek met hart en ziel (7 juni). Dat had best wat kritischer gemogen, vond men. Goed om te weten!

Sluitingsdatum kopij voor het volgende nummer: **1 december 2003**

Inhoudsopgave

Impressie uit Rome	2
De Gaarde	2
De mens: een bundeling van seizoenen	4
Reactie op brief van Kardinaal Simonis	6
Bestuurswisselingen	7
Kerngroep Filippijnen	8
Structurele armoede in Nederland	11
Open brief Norbertijnen	13
Nationale Vredesdag voor Religieuzen 2003	14
Open brief vanuit de Nationale Vredesdag	15
Actie en Contemplatie	17
ID Woord en Wederwoord	18
Kerktelefoon	18
Hospice Bethlehem	20
Leven volgens het omgekeerde perspectief (Delian de Brouwer)	22
Evenementen en agenda	23
Recensies	29
De Spaanssprekende parochie van Rotterdam	33
Nieuw Liedfonds	34
Leven met Leegte	35

Een geslaagde ontmoeting in Rome: een stap verder op weg naar de éne conferentie!

Na de besprekingen in de Algemene Vergaderingen van de Samenwerkingsverbanden in het voorjaar over de concept-statuten voor de éne conferentie, koos het Algemeen Bestuur KNR er voor om in die concept-tekst nauwelijks wijzigingen aan te brengen.

In het *KNR Bulletin* van juni (nr 3, 2003, blz 2) is dat vermeld. Deze concept-statuten zijn nog voor de vakantie-periode aan de Vaticaanse ‘Congregatie voor de Instituten van het Gewijde Leven en de Sociëteiten van Apostolisch Leven’ toegestuurd.

Op vrijdag 12 september hebben zr Rafaël Kops (voorzitter KNR), p I. Dekkers cssr (kerkrechtelijk adviseur) en ondergetekende over die concept-statuten gesproken met vertegenwoordigers van de Congregatie: p E. Hernandez (hoofd van de ‘afdeling conferenties’), zr Sh. Holland (canoniste) en zr M.P. Kuijstermans (medewerkster). In het gesprek heeft de Nederlandse delegatie het concept toegelicht en, waar nodig, de gemaakte keuzes verdedigd. Die keuzes betroffen vooral het volledig lidmaatschap van de monialen en de samenstelling van het Dagelijks Bestuur, waarin niet alleen Hogere Oversten zitting zouden kunnen hebben.

Met deze keuzes kon de Congregatie vervolgens instemmen. Verder heeft men van de zijde van de Congregatie enkele suggesties gedaan voor kleine aanpassingen in de tekst.

Zo vroeg men om veel duidelijker aan te geven dat de ene conferentie gebaseerd is op de canones 708 – 709 van de Codex, waarmee die conferentie er een is van pauselijk recht. Overigens verliep het gesprek in een goede en ontspannen sfeer, welwillend en op basis van vertrouwen. De delegatie van de Congregatie heeft toegezegd dat een formeel verzoek om goedkeuring van de statuten voor de éne conferentie vlot en positief beantwoord zal worden.

Binnenkort spreekt het DB-KNR over de wijzigingen die de delegatie van de Congregatie voorstelde en over de verdere procedure.

Ad Leys

De Gaarde

leerplek voor Ecologische Spiritualiteit

De start

In 1999 begon Elly Verrijt mmz (1944) met De Gaarde te Udenhout. Ze werd daartoe geïnspireerd door Hildegard von Bingen en door haar ervaringen in *Genesis Farm* (Verenigde Staten). Daar had ze kennis gemaakt met het werk van priester en ecologisch theoloog Thomas Berry. Volgens Berry bevinden we ons op een scharniermoment in de geschiedenis. *Het Grote Werk voor het nieuwe millennium bestaat erin de overgang te realiseren tussen een periode van vernietiging van de Aarde door de mensheid naar een periode van wederzijds welvaren voor de mensheid én de planeet* zegt Thomas Berry. Haar leerperiode op *Genesis Farm* wekte in Elly een diep verlangen om na terugkeer in Nederland een kleinschalig centrum te beginnen vlakbij haar (geboorte)grond. Elly: *Thomas Berry c.p. heeft eens gezegd dat je rondom deze nood een congregatie zou kunnen stichten. Hier liggen de bronnen om het vuur onder de as op te rakelen.* Na enig zoeken hoorde Elly van een vrijgekomen ruimte tussen Udenhout en Berkel Enschtot. Ze huurde het huis, de schuur en de omliggende grond en doopte het geheel *De Gaarde, een plaats waar mensen mogen ervaren dat wie werkt en leeft in harmonie met de Aarde en haar herstel bevordert, genezing vindt voor eigen ziel en een nieuw perspectief.* Samen met mensen van het *Rooie Bietje* (een alternatieve organisatie op het terrein van groententeelt) en anderen werd de verwaarloosde tuin verzorgd en een kleine moestuin aangelegd.

De metershoge heg voor het huis werd gekortwiekt, want de mensen van De Gaarde houden van een open relatie met de omgeving.

Crisis

Het vertrouwen in de zegeningen van het intensieve landbouw-beleid heeft sedert de varkenspest, de mkz-crisis en de vogelpest een fikse deuk opgelopen. Steeds meer groeit het inzicht dat de eenzijdige nadruk op produceren en winst maken, handels- en concurrentiepositie, wereldmarkt en globalisering tot de verschraling van het leven kan leiden. Het is een heilloze weg, die geen recht doet aan de werkelijke noden van mensen. En dat is toch waar het om gaat vindt zr Margreet van Wijk o.p. Zr Margreet was al jarenlang lid van de Werkgroep Landbouwproblematiek van de WRGV toen zij een lezing bijwoonde van zr Elly Verrijt. Dat was juist tijdens het hoogtepunt van de varkenspestcrisis. Ze sloot zich aan om het prille initiatief te ondersteunen en behoort sindsdien tot de harde kern van De Gaarde. Op verzoek van de fraters van Tilburg maakt ze daarnaast sinds kort deel uit van een gemeenschap in Udenhout, waar vluchtelingen worden opgevangen. Zr Margreet heeft ontdekt dat zij in haar contacten met vluchtelingen de vruchten plukt van haar werk in De Gaarde en omgekeerd: het is een wisselwerking.

Elly: Er zijn de laatste jaren veel mensen geïnteresseerd in allerlei vormen van spiritualiteit, terwijl het woord God bij velen juist weerzin oproept. Dat is een realiteit waar je rekening mee moet houden. Een van de onbezoldigde medewerksters van De Gaarde – we noemen haar Willy - kan niet warm lopen voor God, want in haar beleving is dat begrip verbonden met tal van negatieve ervaringen van machtsmisbruik. Zij heeft hevig geworsteld met die religieuze invulling, die voor haar zowel vertrouwd als onacceptabel was. Willy: ik moest me helemaal leeg maken om weer opnieuw open en ontvankelijk te staan ten opzichte van de ervaringen van heelheid die ik hier in De Gaarde ondervind, waar ik mag zijn wie ik ben.

Op de website van De Gaarde staat het als volgt omschreven: *De Gaarde is een “dak” waaronder mensen mogen schuilen op hun zoektocht naar zin. Waar we met elkaar in gesprek mogen gaan over de grote vragen van onze tijd. Waar we een nieuwe spiritualiteit kunnen inoefenen, nieuwe manieren van menszijn en Aardeverbondenheid kunnen beleven; via meditatie, leerprocessen van allerlei aard, counseling en bewustwordingsprocessen, zorg voor de tuin en contact met de natuur en de Aarde.*

De grote vraag van deze tijd is bewustwording van wat er gaande is. Het moet wat Elly Verrijt betreft gaan om heling in de grotere context. Alles wat je doet moet goed zijn voor het grotere geheel. *Sommige mensen schijnen te denken dat wij ons hier met New Age bezighouden, zegt Elly, maar dat is niet zo. Het gaat ons om de diepere spirituele lagen; dat zou je Old Age kunnen noemen.*

Het planetair bewustzijn

Lange tijd is het stil geweest rond Leonardo Boff. Vandaag is de man echter weer helemaal terug met een hernieuwd denken, aangepast aan de veranderde maatschappelijke context. Zelf spreekt hij van een ‘ecotheologie van de bevrijding’, een bevrijdingstheologie doordrongen van een sterke ecologische gevoeligheid. ‘Sociaal welzijn en ecologisch welzijn horen vandaag samen’ stelt Boff. ‘Ofwel gaan we samen ten onder, mensen en biosfeer, ofwel herzien we grondig onze manier van omgaan met de Aarde.’ De globalisering is volgens Boff niet alleen een proces dat zich voltrekt op politiek, economisch en cultureel vlak. Ook de planeet Aarde zelf is in dat proces betrokken. Het hele proces van globalisering moeten we zien in het perspectief van de geschiedenis van het universum en van de Aarde.

Voorbij de mens als centrum

Het welzijn van Aarde en mensheid zijn intrinsiek verbonden met elkaar. Waarom we dat lange tijd niet begrepen hebben, heeft volgens Boff alles te maken met ons dualistisch en antropocentrisch - de mens centraal - denken. We hebben de Aarde altijd gezien als een levenloos iets, een planeet waarop leven heerst en niet als een organisme waarvan ook de mensheid deel uitmaakt. Het hele cultuurproces dat de mens heeft ontwikkeld, stelde de mens in het middelpunt en beschouwde de natuur als een eindeloos te exploiteren goed, in functie van de mens. Het joods-christelijke denken enerzijds en het wetenschappelijke, technologische en kapitalistische vooruitgangsgeloof anderzijds hebben deze antropocentrische visie diepe wortels gegeven in onze cultuur, in ons denken en handelen. Het ontwikkelingsmodel dat hieruit ontstaan is, heeft altijd weinig verantwoordelijkheid aan de dag gelegd voor de ecologische goederen en zo een zware hypotheek gelegd op de gemeenschapsgoederen; niet alleen voor de mensheid van vandaag maar ook voor de komende generaties. Een dergelijk nieuw wereldbeeld kan ons helpen met nieuwe ogen naar de Aarde te kijken. Berry doet dat op een radicaal nieuwe manier, vergeleken met het vroegere denken waarin de mens centraal stond. *Eérs*t was er de Aarde, dan de andere levensvormen, en dan de mens, brengt Berry in herinnering. *De mens komt ná de Aarde en heeft zijn leven en bestaan te danken aan al het leven dat er vóór hem is geweest en samen met hem bestaat.* Dat is voor Berry het uitgangspunt voor de nieuwe relaties die we moeten ontwikkelen. Verder staat bij hem de wederzijdse betrokkenheid op elkaar centraal en de afhankelijkheid van de mens en de niet-menselijke levensvormen.

De Gaarde onderweg naar morgen

De Gaarde groeit en bloeit. Volgend jaar wordt het eerste lustrum gevierd, waarschijnlijk rond het thema: Wat is gemeenschap? Er is een stichting in oprichting *Vrienden van de Gaarde* waardoor het initiatief een breder draagvlak krijgt. De Gaarde is een geschikte plek voor een sabbattijd en ook wie op zoek is naar een eigentijdse invulling van de geloften kan hier terecht. Wie meer wil weten over de wijze van werken en leven of deze plek eens wil bezoeken is van harte welkom voor een studie- of ervaringsdag.

De eerstvolgende dag is op zondag 28 september. Centraal staat dan de vraag: Hoe kunnen we op eigen manier bijdragen aan het behoud en de leefbaarheid van de Aarde?

Deze dag wordt regelmatig herhaald. Bent u verhinderd op deze dag, schrijft u zich dan toch in. Bij voldoende aanmeldingen, wordt een nieuwe dag ingepland.

Meer informatie: De Gaarde. Elly Verrijt e.a. Molenhoefstraat 7, 5071 RL Udenhout.

T: 013 – 5335846 of kijk eens op de fraaie website **URL:** <http://www.degaarde.org>.

Giften en ondersteuning in natura zijn nog steeds zeer welkom. De Gaarde beschikt over een uitgebreide video- en bibliotheek waarin belangstellenden kunnen grasduinen.

De mens: een bundeling van seizoenen...

Wij mensen leven in nauwe verbondenheid met de natuur. Iedere dag praten wij over het weer. Thuis, op straat, op het werk, bij de kapper en in de supermarkt. De natuur houdt ons bezig. De natuur is voedend voor ons, omdat ze raakt aan de seizoenen van onze levensloop. Want ook ons leven verloopt in cirkels die zich steeds lijken te herhalen. In “De Gaarde” zijn wij gewend om de seizoenen te vieren. Het is een eerbetoen, een dankzegging aan de Schep- per van al wat leeft. Stilstaan bij de verandering van de seizoenen brengt het sacrale, gewijde karakter van het jaargetijde tot uitdrukking. We staan nu voor het begin van de herfst en nemen afscheid van de uitbundigheid, de overvloed en van al wat er gerijpt is in de zomer. We

verwelkomen het herfstgebeuren met zijn uitnodiging tot verstillig. Iedere verandering van jaargetijde is een kosmisch gebeuren: er verandert iets in de omloop van zon en sterren en alles wat leeft op Aarde weet dat. We zien het in het gedrag van de dieren en planten. Hoe zouden wij mensen dan buiten deze veranderingen kunnen opereren? Weten we niet heel goed, dat als de blaadjes gaan vallen er zich heel andere thema's in ons leven aandienen? In een herfstviering maken we heel bewust contact met de uitnodiging van heel de Schepping die in dit seizoen tot ons spreekt. Rond 21 september, als de zon het sterrenbeeld van de Weegschaal binnen gaat zijn de dagen en de nachten overal op Aarde even lang. Dit noemen we herfstequinox. Equinox betekent "gelijk". Dit gegeven markeert het begin van de herfst. Het zijn de dagen van 19 – 23 september. De levenskrachten in de natuur trekken zich meer en meer terug en voegen zich in de kringloop van leven en sterven. Vlinders en kevers zoeken hun schuilplaats en veel dieren bereiden zich voor op hun winterslaap. Nog voor de grote herfststormen beginnen maken vruchten en bladeren zich los van de bomen. De mens, die zich al dan niet bewust gedragen weet door de natuur, wordt op zichzelf teruggeworpen. De opdracht is nu om zich bewust te verbinden met de grote levensthema's die zich in de herfst aandienen; rijpen en oogsten, loslaten en je overgeven aan de herfst-stormen, vergankelijkheid en sterven en wennen aan het groeiende duister. Hij moet nu met deze kracht verder. Tegen eind september duikt dan in verschillende legendes St. Michaël, de aartsengel op. De naam Michaël is van Hebreeuwse afkomst. Hij helpt ons om het licht in onszelf te vinden. In de Joodse, de Christelijke en Islamitische godsdienst wordt hij beschouwd als de grootste van de Engelen. Hij is van oudsher de patroonheilige van politiemensen, soldaten, pelgrims, vreemdelingen en kleine kinderen. Michaël helpt bij het oplossen van negativiteit en staat voor een standvastige levensvisie. Hij helpt ons om los te laten wat ons niet meer dient. Ook die blaadjes mogen we laten vallen. In de Middeleeuwen werd er gevestigd voor het feest van Michaël en wie herinnert zich niet meer de Quatertemperdagen als markering van de overgang naar een nieuw seizoen toe.? De overgang van de seizoenen is van oudsher in de Kerk gevierd als een belangrijk moment in het liturgisch jaar. Wie zich in die tradities gaat verdiepen vindt juist hoe oude kosmische feesten en momenten licht laten schijnen op onze christelijke feesten. In de herfst denken we dan aan het feest van onze Engelbewaarders op 1 november Allerheiligen, op 2 november Allerzielen. Wie teruggaat naar oude bronnen van kosmische liturgie en spiritualiteit zoals bij Hildegard van Bingen, Franciscus van Assisi e.a. vindt veel thema's om te mediteren, te bidden, te zingen van de Schepping en haar seizoenen. Zou het zijn, omdat we de bronnen niet meer kennen, dat een viering bij de overgang van de seizoenen al gauw als verdacht wordt gevonden en zelfs als heidens bestempeld? Laten we onze liturgische creativiteit gebruiken om met een "Aarde" taal en symbolen de grootsheid van God in de Schepping te loven, te overwegen en te vieren in de herfst en straks in de winter, de lente en de zomer !

*In de herfst ben je de aarde
waar het leven in verdwijnt
en uit zaad verjongd verschijnt
dit geheim zal ons bewaren.
(Henk Jongerius)*

Lisette Swanenberg, medewerkster van De Gaarde

In reactie op de brief van kardinaal Simonis, die aan alle Hogere Oversten is toegezonden, schreef de voorzitter KNR, zr Rafaël Kops, het volgende.

Eminentie,
Excellenties,

Bij brief van 17 maart jl. (alg03007/JWW/av/la) hebt u uw dankbaarheid uitgesproken voor de vitale rol die de religieuzen in Nederland voor onze Kerk en de samenleving hebben vervuld in de afgelopen 150 jaar. U richtte deze brief aan de KNR en het Bureau KNR heeft uw brief terstond doen toekomen aan de Hogere Oversten van de religieuze instituten.

Uw brief is ook ter sprake geweest in de vergadering van het Algemeen Bestuur KNR op 4 juni jl. Daar bleek allereerst dat uw brief door de Hogere Oversten zeer gewaardeerd wordt. Met trots kan men inderdaad terugkijken op wat er in die 150 jaar gepresteerd is, op de diverse terreinen die u in uw brief vermeldt, door vele afzonderlijke religieuzen en door religieuze instituten als zodanig. Terecht besteedt u, voordat u die terreinen noemt, ook aandacht aan de “essentiële geestelijke bijdrage ... door hun gebed en getuigenis”. Met u constateren de religieuzen dat zij ook nu nog een rol van betekenis hebben in Kerk en samenleving, waarbij zij zelf een bijzonder accent leggen op het onder de aandacht brengen van het belang van het vinden van een goede balans tussen ‘actie’ en ‘contemplatie’. Dat bleek recent uit de brochure *Op zoek naar het verlangen* en het afzonderlijke onderdeel van de KNR-website over dat thema (dat binnenkort te vinden is op www.knr.nl), welke beide voortkomen uit activiteiten binnen de SNVR.

Met u hopen religieuzen dat in de nabije toekomst meer jonge mensen dan in de afgelopen tientallen jaren de stap zullen zetten om zich volledig en permanent te binden aan een religieus instituut. Er zijn aanwijzingen dat er wat dat betreft toch iets aan het veranderen is.

Dat u er ook in positieve zin op wijst dat er gezocht wordt naar nieuwe vormen van verbondenheid met religieuze instituten, doet velen in religieuze kring genoegen.

En laatst bleek op een door de KNR-commissie ‘Roepen tot religieus leven’ georganiseerde ontmoeting met een aantal van deze groepen dat zij een enorme diversiteit - en daardoor rijkdom - te zien geven in hun aard en doelstelling. Ook dan blijkt de “nog immer actuele betekenis” van spiritualiteit en charisma van een aantal religieuze instituten.

Naast alle waardering voor uw brief, moet toch ook uw aandacht gevraagd worden voor enkele onderwerpen die wij er in missen. Daarbij kunt u denken aan recente experimenten van religieuze instituten waarmee zij een antwoord trachtten te geven op de tekenen van de tijd (cf *Vita consecrata* nr 37), waarvoor men soms de erkenning van bisschoppelijke zijde mist; aan de taak van de vrouwelijke religieuzen in het kader van de veranderende rol van de vrouw in Kerk en samenleving (cf *Vc* nr 57); en aan het profetisch karakter van het religieuze leven binnen de Kerk zelf (cf *Vc* nr 84).

Het Algemeen Bestuur KNR heeft zich voorgenomen, ook naar aanleiding van uw brief en van de viering ‘Katholiek met hart en ziel’, om in de december-vergadering in algemene zin te spreken over ontwikkelingen in de Nederlandse Kerkprovincie. Het resultaat van dat gesprek zullen wij u dan aanbieden in de hoop ook op deze manier bij te dragen aan het gehoor vinden voor de aankondiging van het Rijk Gods door Jezus Christus en aan de toekomst van de Kerk in ons land.

Was getekend Zr Rafaël Kops, voorzitter KNR

Bestuurswisselingen

Congregatie van de H. Geest

Het Provinciaal Kapittel van de Congregatie van de H. Geest heeft op 11 juni het zittende provinciaal bestuur herkozen voor een tweede termijn van drie jaar.

Koos Gordijn
Toon Gruijters
Piet Meeuws

Congregatie van de Missionarissen Oblaten van de Onbevleete Maagd Maria (OMI)

Met ingang van 19 juni heeft het Generaal Bestuur van de Congregatie de Nederlands-Vlaamse Provincie opgericht.

Pater Léo van den Berg o.m.i. is voor een termijn van drie jaar tot Provinciaal Overste benoemd.

Missiezusters Franciscanessen van de H. Antonius

Tijdens het Algemeen Kapittel in juli van de Congregatie is het volgende Algemeen Bestuur gekozen.

Zr Blandine Delsing, algemeen overste
Zr Martine van Oosterhout
Zr Angeline Hanegraaf.

Nederlandse Provincie van de Congregatie der Missie (Lazaristen)

Met ingang van 3 juli is het volgende nieuwe bestuur aangetreden voor een periode van drie jaar.

P. Groetelaars, provinciaal
W. Bellemakers
J. van Broekhoven
L. Mouës
H. Jaspers

Zusters van de Choorstraat

Tijdens het Kapittel op 8 juli jl is voor de duur van vier jaar een nieuw bestuur gekozen.

Zr Rosa de Lima Wigink, algemene overste
Zr Giovanni van Lochem, lid
Zr Monique Cillessen, lid
Zr Paula Pijnakker, lid
Zr Reinilda Kriens, lid

Congregatie van de Broeders der Armen van de H. Franciscus

Tijdens het kapittel van 15 t/m 30 juli is er een nieuw hoofdbestuur gekozen.

Br. Mark Gastel, Generaal Minister
Br. Lucas Cleuren, Generaal Vicaris, Generaal econoom
Br. Matthäus Werner, lid
Br. Joel Stern, lid
Br. Laércio Apaerecido de Carvalho, lid
Br. Julian Lane, Generaal secretaris

Vrouwen van Bethanië

Op 23 juli werden als leden van een nieuw bestuursteam voor de tijd van vier jaar gekozen:
Riet Spierings
Toos Starmans.

Kerngroep Filippijnen

balans van een bewogen actie- en studiegroep

Na ruim twintig jaar strijden voor gerechtigheid en vrede zagen de leden van de Kerngroep Filippijnen van de SNVR zich onlangs genoodzaakt te besluiten tot opheffing wegens gebrek aan menskracht. Wat echter bij dat besluit evenzeer een rol speelde was het gegeven dat de wereld de afgelopen decennia een groot dorp geworden is. De problemen die voorheen ver weg in het Zuiden speelden zijn nu dichterbij huis waarneembaar. De leden van de Kerngroep zetten zich in voor een mentaliteitsverandering en voor de concrete noden van mensen hier-en-nu. Met de drijvende krachten van het eerste uur, de zusters Jean-Marie van der Leeden en Bets Verbakel, kijken we terug op de historie van deze bewogen groep.

Indrukwekkend: de enorme inzet en de niet aflatende strijdvaardigheid van deze groep zusters¹.

Het begin

Waarom werd eigenlijk indertijd een Kerngroep Filippijnen opgericht? Eind oktober 1982 hield zuster Antoinette Berentsen, lid van de *Rural Missionaries* op de Filippijnen, de feestrede bij het zilveren jubileum van de SNVR, Samenwerking Nederlandse Vrouwelijke Religieuzen. Haar toespraak maakte veel indruk. Zij gaf een getuigenis van haar radicale keuze voor de weg van het volk dat bevrijding zoekt. Zij daagde haar toehoorders uit om daadwerkelijk steun te verlenen aan de politieke bevrijdingsstrijd in de Derde Wereld. En zij vertelde van haar onvoorwaardelijke verbondenheid met 'haar' volk: *'God, ik wil met dit lijdend volk tot het einde gaan in de strijd, wat er ook met mij gebeurt.'*

Om de bewustwording tijdens haar bezoek gewekt levendig te houden werd 7 april 1983 in regio 1 overgegaan tot oprichting van een Filippijnengroep². De drie andere regio's gaven de voorkeur aan een bredere opzet inzake onrechtsituaties onder meer door aansluiting bij de activiteiten van de werkgroepen Missie en Ontwikkelingswerk en Vredesvraagstukken.

Kennismaking met de problematiek

In de eerste jaren na de oprichting werd veel tijd en energie gestoken in de verdieping, het kennismaken met de problematiek, vooral met de achtergronden van de onrechtsituatie in de Filippijnen. Het doel was om vanuit de Nederlandse situatie steun te geven aan de inzet van het Filippijnse volk voor zijn eigen bevrijding uit armoede en onderdrukking en contact te onderhouden met zr Antoinette Berentsen. Toen zr Antoinette Berentsen op 21 november 1983 bij een scheepsramp om het leven kwam betekende dit drama een appèl voor de leden om, in haar geest en met de eigen mogelijkheden, in haar voetsporen verder te gaan.

¹ Zr Elia Kleijn, zr Els Schure, zr Jean Marie van der Leeden en mw Annelies van Heyst. Daarbij sloten zich aan zr Bets Verbakel, zr Cleopha Theunissen en later zr Hilaria Huitema. Weer later: zr Anne Straatman, zr Lidewijde de Block, zr Marie Thérèse Soons, mw Minda Groeneveld, zr Felicitas van Berkom, zr Lidwien Egelmeers, zr Marianne van de Ven en zr Joke Volf.

² NB: het bestuur van de SNVR bestond in die tijd uit een Algemeen Bestuur, verdeeld over het land in vier regio's, en een Dagelijks Bestuur

De Kerngroep ontving veel informatie, rechtstreeks uit de Filippijnen of via missionarissen op verzoek en via de Filippijnen groep Nederland. De Kerngroepleden gaven gehoor aan veel oproepen tot adhesie of protest en stuurde brieven en telegrammen aan Marcos en ministers, reacties op artikelen of besluiten door religieuzen daar genomen. De achterban werd er bij betrokken door brieven te vertalen en ter ondertekening door te sturen. In 1985 gaf het Bestuur van de SNVR z'r Bets Verbakel de mogelijkheid om in de Filippijnen de conferentie over "Internationale Solidariteit" bij te wonen. Deze Conferentie hield een week 'exposure' in, waarin Bets kennis maakte met de bestaanssituatie en de mentaliteit van vooral de georganiseerde armen in de Filippijnen. Gedurende de week die daarop volgde, werden de ervaringen van de deelnemers gedeeld en besproken in Davao, Mindanao. Daarna werden door de kerngroep infodagen georganiseerd om religieuzen in Nederland betere kijk te geven op het leven in de Filippijnen. Voorts was er een streven gericht op coördinatie van activiteiten met andere groepen religieuzen in Nederland betrokken op de Filippijnen, zoals Simbayan (kerkelijke organisaties) en het LOF (Landelijk Overleg Filippijngroepen)

KMP: Kilusang nang Magbubukid sa Pilipinas; (boerenbeweging van de Filippijnen); Nationale koepel van boerenorganisaties.

Tweede helft jaren tachtig

In 1986 werd een infodag georganiseerd over de Filippijnen ná de omwenteling. Het doel hiervan was bijstelling van de (te) rooskleurige kijk in Nederland op de veranderingen. De persoonlijke ervaringen van Els Schure en Annelies van Heyst, die een werkbezoek brachten aan de Filippijnen, vergrootten de betrokkenheid van de deelnemers.

In 1987 vond een ontmoeting plaats met sr Dolores Mitch, Amerikaanse, werkzaam als secretaris van SAMIN, de conferentie van vrouwelijke religieuzen van Mindanao. Memorabel is ook de ontmoeting tussen Nederlandse religieuzen en afgevaardigden van de Boerenorganisaties in de Filippijnen. Bij die gelegenheid werd een 'geloofsdoek' (symbool van strijd om gerechtigheid) aangeboden aan leden van de KMP (Naar het ontwerp van Els Schure zijn later ook (bijna 10.000) kaarten gedrukt en verspreid).

Er werd intern ook volop gestudeerd, bijvoorbeeld samen met de schrijver, Edgar Koning, op het boekje "*Filippijnen op weg naar vrede*". Studieuze verdieping vond intern én extern plaats doordat informatiedagen voor religieuzen en andere belangstellenden werden aangeboden. Zo kwam het onderwerp Vrouwen en Mensenrechten op de Filippijnen aan bod in samenwerking met Gabriela Ondersteuningsburo Limburg.

In deze jaren werden ook veel brieven, adhesiebetuigingen, petitie's en protesten verzonden en ondertekend omdat uit rechtstreekse informatie steeds weer bleek dat er onder de nieuwe regering van mevrouw Cory Aquino niet veel ten goede veranderd was. Veel aandacht ging voorts uit naar het leggen en onderhouden van contacten met groepen in de Filippijnen en Nederlandse solidariteitsgroepen. Herhaaldelijk protesteerde men tegen moord, intimidatie en arrestatie van vakbondsmensen, geneeskundigen en pastoraal werkenden.

Strijd tegen onrecht in eigen land

Om tegemoet te komen aan het appèl vanuit de Filippijnen om structuren van onderdrukking in eigen land onder ogen te zien werd de verarming van vrouwen aandachtspunt. Er werd gezocht naar overeenkomsten tussen de situatie van vrouwelijke religieuzen (ofwel kerkvrouwen) en bijstandsvrouwen. De gesprekken met bijstandsvrouwen vergrootten het inzicht in de politieke achtergronden. Op een studiedag in 1990 vertelden twee bijstandsvrouwen over structurele overeenkomsten tussen verarming van vrouwen hier en op de Filippijnen. Er werd besloten tot intensiever overleg met de werkgroep Missie en Ontwikkeling om de exemplarische functie die de kerngroep heeft beter te kunnen realiseren. Functie is: inzicht

geven in de mechanismen die wereldwijd spelen op het terrein van economie, politiek en sexe-verhoudingen. In de beginjaren negentig werd in het kader van de doorwerking van de Intentieverklaring een beraadslag georganiseerd voor alle religieuzen die voor/met armgemaakte vrouwen in Nederland werkten.

Vrouwenhandel en verbondenheid met de schepping

In 1993 was het thema van de jaarlijkse infodag de vrouwenhandel in ZO-Azië. Er waren veel belangstellende zusters aanwezig en vertegenwoordigsters van organisaties/instellingen die zich inzetten voor vrouwen- en mensenrechten. Heel indrukwekkend was het verhaal van *comfort-woman* Julia Porras. Het resultaat van deze bijeenkomst was een brief aan de minister van Buitenlandse Zaken, een petitie aan de Japanse regering en financiële steun van enkele religieuze instituten voor het Tribunaal voor Comfort-women in Tokio.

In 1994 was het thema '*Inheemse vrouwen verbonden met de schepping en wij?*' Zr Esperanza Clapano hield een lezing, aan het eind waarvan zij opriep tot solidariteit die gebaseerd is op gelijkwaardigheid, wederzijds leren en luisteren. Teneinde de verbondenheid met de schepping handen en voeten te geven waren ook vertegenwoordigsters uitgenodigd van OIKOS, de Aktie Strohalm en de Werkgroep Boeren in de Alblasserwaard.

In de tweede helft van de jaren negentig heeft de Kerngroep zich gebogen over heikele thema's als straatkinderen en de landbouwproblematiek. Op de eerstgenoemde informatiedag waren aanwezig een straathoekwerker, een directrice van een opvanghuis voor Straatkinderen in Rotterdam en een jonge man, die zelf als kind op straat had geleefd. De dagen over Landbouwproblematiek en Veilig Voedsel werden georganiseerd in samenwerking met de Landbouwgroep van de WRGV (Werkgroep Religieuzen voor gerechtigheid en Vrede) en met de Alternatieve Konsumentenbond. Omdat het zo belangrijk is dat ook oudere, minder mobiele zusters bij dergelijke thema's betrokken kunnen blijven zond de Kerngroep op een methode om dat te realiseren. Het resultaat was een aanbod van een pasklaar programma-opmaat dat door geïnteresseerde kloostergemeenschappen kon worden opgevraagd. In 2001 sloot de Kerngroep aan bij het SNVR-jaartheme over de multiculturele samenleving en nu in 2003 besluit de Kerngroep haar uiterst vruchtbare bestaan met een helder geschreven en toegankelijke brochure over 'Globalisatie'. Dit thema vroeg veel voorbereidingstijd door het bestuderen van artikelen, een studiedag met een inleiding van Prof. Van de Klundert en het schrijven van concepten. De brochure telt 8 pagina's en is zeer geschikt om in kleine groepen het gesprek over globalisatie op gang te brengen. Daartoe zijn ook vragen opgenomen.

De leden van de Kerngroep Filippijnen zijn bescheiden en hebben geen overspannen verwachtingen van het effect van hun bijdrage aan meer gerechtigheid in de wereld. Toch gaan ze door, vanuit de rotsvaste overtuiging dat het zinvol is je te blijven verzetten tegen onrecht.

‘Al is de invloed, die je hebt zo klein,
dat een zandkorrel verschuift in de Gobi-woestijn,
dat een druppel verdampt in de oceaan,
dan is er iets veranderd door wat jij hebt gedaan.
Het is maar een druppel, ja dat is waar
.....met duizend druppels speel je het klaar.’

Wie belangstelling heeft voor de brochure over globalisatie kan contact opnemen met het secretariaat van de SNVR, T: 073 – 69 21 388.

Structurele armoede in Nederland

Zr Netty de Louwere is sinds 1993 lid van de oecumenische werkgroep EVA (=Economie Vrouwen Armoede) van de Raad van Kerken als vertegenwoordigster van de SNVR. Aanvankelijk alleen bij EVA, de vroegere Werkgroep Kerk-vrouwen/ Bijstandsvrouwen, in 1998 samengevoegd met De Arme Kant van Nederland. Van daaruit maakt ze deel uit van de Werkgroep Vrouwenkontakten van de SNVR. In onderstaande bijdrage ontvouwt ze haar visie op het regeringsbeleid met betrekking tot kansarme vrouwen. Zr Netty ziet graag reacties tegemoet uit kringen van religieuzen.

Inleiding

De gedachten hieronder zijn gericht op de situatie in Nederland. Natuurlijk is het woord 'armoede' betrekkelijk: de toestand in grote delen van de wereld is in dit opzicht nog veel schrijnender. Zonder dit te ontkennen wil ik toch aandacht vragen voor het onrecht, dat in ons welvarende land aan mensen en met name ook aan vrouwen wordt aangedaan. Zo'n 14% van de huishoudens in ons land leeft op of onder het minimale inkomen. Dat betekent voor hen en voor hun kinderen uitsluiting van wat in ons land "normaal" is. Het alernoodzakelijkste aan wonen en eten is meestal beschikbaar, zij het mondjesmaat. Maar een langdurig laag inkomen brengt hen wel in een situatie van isolement en het tast vaak hun gevoel van eigenwaarde aan, ondanks alle creativiteit die ze bezitten. De gevolgen hiervan zijn: groeiende eenzaamheid en frustratie en onvoldoende ontplooiingskansen, waardoor het meer een kwestie is van óver-leven dan van menswaardig leven.

Voorals vrouwen worden er door getroffen. Dat komt doordat zij nog altijd het grootste deel van de onbetaalde zorg op hun schouders dragen, gewild én ongewild.

Veel vrouwelijke religieuzen zijn via hun instituten decennialang opgekomen voor

- de verbetering van de situatie van vrouwen, vooral van de kansarmen;
- de ontwikkeling van vrouwen tot een menswaardig en volwaardig bestaan;
- de waarde van zorgarbeid voor een gezonde samenleving in al hun liefdewerken.

Dáár hebben we onze beste krachten jarenlang aan gegeven. Ook in Nederland. Het is goed om ondanks onze leeftijd op de hoogte te blijven van hedendaagse tendensen en er ons een oordeel over te vormen. Daarom de volgende signalen, vanuit onze 'ingegroeide' bezorgdheid.

Nieuwe Wet Werk en Bijstand

Er is in ons land sprake van een recessie en dus moet er volgens onze politici bezuinigd worden. Toen dit in de jaren tachtig aan de hand was, werden die gevolgen vooral door de laagste inkomens sterk gevoeld: mensen met een uitkering kregen een achterstand van zo'n 15%. De koppeling tussen lonen en uitkeringen werd zelfs enkele jaren stopgezet. In de jaren negentig is er voor deze minima geen compensatie gekomen. Er kwam geen structurele verhoging van het minimale inkomen; geen herstel van de achterstand, die was ontstaan door de gedwongen bezuinigingen. Dat ging zo'n twintig jaar door...

Nu de recessie opnieuw toeslaat, moeten zij wéér inleveren.

Het uitgangspunt van de nieuwe Wet Werk en Bijstand klinkt zo positief: "Iedereen moet zelfstandig zijn; burgers zijn zelf verantwoordelijk om in hun eigen onderhoud te voorzien".

Maar wij weten, dat er altijd mensen zullen zijn voor wie zelfstandigheid en zelfredzaamheid niet mogelijk blijken. De zwakkeren en kwetsbaren in de samenleving zullen dit lang niet altijd kunnen opbrengen. Velen kunnen zelfs niet werken. Anderen niet genoeg, of niet zo, dat ze daarvan rond kunnen komen.

Trouwens...is er wel werk voor iedereen in onze dagen met de vele ontslagen?

De minst sterken vallen het eerste af. Dus zal er altijd een vangnet moeten zijn. Ik denk dat we als religieuzen willen pleiten voor een vangnet dat menselijk leven mogelijk maakt. Dat niet alleen uit een overlevingspakket bestaat. Of een dat vergezeld gaat van een etiket van 'minderwaardig leven'. In een beschaafde en gezonde samenleving behoren sterke schouders dit te kunnen dragen!

Een totaal nieuw element in de Wet Werk en Bijstand is dat de gemeenten voor 100% verantwoordelijk worden voor de uitvoering van de wet. Zij krijgen van het rijk een budget voor de bijstand aan mensen. (Bezuiniging hierop in 2004: 150 miljoen euro !) Houden ze van dit 'inkomendeel' geld over, dan mogen ze dat zelf houden en vrij besteden. Komen ze te kort dan moeten ze dat zelf bijleggen. De gemeenten krijgen ook een budget voor begeleiding naar werk (bezuiniging hierop in 2004: 600 miljoen euro!) Houden ze geld over van dit 'werkdeel', dan moet dat terug naar het rijk. Die manier van financieren moet gemeenten er toe aanzetten om grote druk op mensen uit te oefenen om ze te doen uitstromen naar werk en heel spaarzaam en streng om te gaan met financiële bijstand.

De Memorie van Toelichting stelt letterlijk: "Het recht op een uitkering is altijd verbonden aan de plicht om weer onafhankelijk te worden van de uitkering".

Is dit niet stigmatiserend voor mensen, die blijvend op een uitkering zijn aangewezen? En dan komen er nog andere vragen, zoals:

- Hoe zal de landelijke verdeelsleutel uitvallen van het bedrag dat de regering ter beschikking stelt aan de 489 gemeenten? Zal er voldoende geld zijn in gemeenten met veel 'uitvallers'?
- Zal de druk op degenen, die (nog) niet werken toe gaan nemen, ook daar waar werken niet mogelijk blijkt? Het zou een aantasting zijn van de humaniteit.
- Wordt de waardering voor mensen alleen maar afhankelijk van de betaalde baan die iemand al of niet heeft? Dat

zou een zorgzame samenleving helemaal afbreken.

Vragen te over...

Zorgarbeid in de verdrukking

De nieuwe Wet Werk en Bijstand vraagt van iedereen om tot economische zelfstandigheid en zelfredzaamheid te komen. Betaald werk wordt daartoe aangegeven als hét middel bij uitstek.

Iedereen moet daarom betaald werk zoeken, ook alleenstaande ouders en mensen boven 57 jaar.

Op zich is werken een groot goed vanwege de menselijke ontplooiingskansen en de maatschappelijke voordelen ervan. Maar in alle plannen en discussies blijkt nergens, dat ook onbetaalde zórgarbeid ARBEID is en wel VOLWAARDIGE arbeid! Voor de samenleving van wezenlijk belang. Degenen, die een groot deel van hun leven moeten (mogen!) besteden aan die onbetaalde zorg door het opvoeden van kinderen, door mantelzorg e.a. hebben echter minder tijd voor een betaalde baan. Dat gaat nog steeds vooral vrouwen aan!

Onze overheid beweert dat de emancipatie van vrouwen geslaagd is. Van de vrouwen met een academische opleiding werkt 77%, meestal in een goed betaalde baan. Maar van de vrouwen met een lagere opleiding werkt slechts 19%. Zij hebben een te laag budget om kinderopvang en/of mantelzorg aan anderen toe te vertrouwen. De feminisering van de armoede is het grootst bij eenoudergezinnen: de helft van deze huishoudens heeft een minimaal inkomen, vaak langdurig.

Als zij kinderen hebben, zullen zij enkel parttime betaald werk kunnen verrichten. Maar daarmee ontkomen ze niet aan een karig en armoedig bestaan. Er doet zich de rare situatie voor, dat zij hun eigen kinderen aan anderen moeten toevertrouwen om zelf te gaan werken, meestal in een laagbetaald baantje. Zij worden de 'working poor' van onze maatschappij.

Binnen De Arme Kant van Nederland/EVA leeft een grote bezorgdheid:

- * Waar blijft de waardering voor zorgarbeid als ARBEID?
- * Waarom kan niet een deel van de uitkering als ZORGLOON worden beschouwd, mét rechten hieraan verbonden zoals pensioen en ziekteverzekering?
- * Onbetaalde zorg (ook mantelzorg en vrijwilligerswerk) valt buiten de aandacht van de beleidsmakers.

Economisch denken

In het dominante economisch denkpatroon wordt het 'zorgen' vooral als een kostenpost gezien. Het lijkt alsof de energie daar

aan besteed de groei van de economie zou belemmeren. Er wordt voorbijgegaan aan het feit dat deze arbeid onmisbaar is om de vrije markt te laten functioneren. Welke samenleving kan zonder zorgarbeid, die zich primair richt op zieke, vermoeide en kwetsbare mensen? Ze zijn zo wezenlijk: de mensen die nieuw leven voortbrengen, het onvolgroeide koesteren en levensmogelijkheden geven; de mensen die kunnen verzorgen, het kwetsbare behoeden en respecteren. Het behoort in de economie te gaan om 'het goede leven voor allen'.

Zr. Netty de Louwere, Zuster van Liefde (Schijndel), Permekestraat 20, 643 VX Eindhoven
T: 040-2116853

Open brief Norbertijnen

Het Algemeen Bestuur van de Abdij van Berne te Heeswijk heeft medio juli een open brief gestuurd aan de minister-president om de zorg van de Norbertijnen uit te spreken over het sociale gezicht van het kabinet zoals dit naar voren komt in de regeringsplannen. Hieronder volgen de kernpassages.

De grootste zorg van uw kabinet is de bestrijding van de economische recessie. Via forse bezuinigingen hoopt U het herstel van de economische groei te bevorderen. Dit zal ongetwijfeld gelukken, maar ten koste van wie en wat? In het verleden troffen bezuinigingen vooral de collectieve sector en de sociale zekerheid. Het is ons inziens een goed christelijk beginsel dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Echter de politieke realiteit is dikwijls het tegenovergestelde. Economische problemen moeten mondiaal en in Europees verband opgelost worden. De oplossing van deze crisis mag niet alleen afgeschoven worden op de schouders van de individuele burger, die daarvoor verantwoordelijk wordt gemaakt waarvoor deze niet verantwoordelijk is.

De huidige regeringsplannen hebben de economisch zwakkere en kwetsbare groepen weinig goeds te bieden; de bezuinigingspijn wordt wel erg onrechtvaardig verdeeld.

Wao-ers zullen herkeurd moeten worden en versneld afglijden naar het bijstandsniveau; hetzelfde geldt voor degenen die werkloos zijn. Uitkeringen en lonen zullen minder mogen stijgen dan het inflatieniveau. Dit in tegenstelling tot de lonen van directies die schaamteloos verhoogd mogen worden. Ook wordt de huursubsidie, die toch vooral voor de economisch zwakkeren is bedoeld, verlaagd. Tevens wordt het gemeenten lastiger gemaakt om een categoriaal armoede beleid te voeren. Wij vrezen daarom dat ook de huidige bezuinigingen zullen leiden tot een uitholling van de collectieve sector en tot het ontstaan van structurele armoede onder verschillende bevolkingsgroepen. Zij zullen verder gemarginaliseerd worden en van 'meedoen' aan het maatschappelijk leven zal nauwelijks sprake zijn. Minder regels zullen er zeker niet komen voor mensen die al op een laag economisch niveau zitten: strengere regels voor arbeidsongeschikten en werklozen en bijstandsgerechtigden. Dit alles onder het motto meer mensen aan het werk te krijgen. Maar gezien de economische recessie zal dit een fabel

blijven, omdat bedrijven hun werknemersaantal zullen gaan inkrimpen: meer werk door minder mensen. Verder staan er forse verhogingen op stapel in de vorm van eigen bijdragen voor de burgers bij de zorg, het onderwijs, de veiligheid en het openbaar vervoer. Hierdoor zullen de inkomensverschillen nog groter worden. Hoewel het kabinet de laagste inkomens belooft te compenseren voor de hogere kosten via de belastingsfeer, lijkt dit nauwelijks voldoende. Als zelfs in tijden van economische voorspoed de inkomensgroei van de laagste inkomens achterblijft bij het gemiddelde, hoe zal het dan zijn in tijden van economische recessie!

In de regeringsverklaring wordt gesproken over solidariteit. Maar is deze niet zeer selectief? Wel solidariteit met NAVO, Europa en VN, maar ontbreekt niet de solidariteit naar de eigen bevolking in het eerlijk delen van het werk, zorg en inkomen?

Gebrek aan solidariteit met de minst bedeeden komt het sterkst tot uiting in het beleid van de regering ten aanzien van asielzoekers en vluchtelingen die in Nederland hulp zoeken. Als Derde Wereldlanden ten aanzien van hen eenzelfde beleid zouden voeren als deze regering, zou de ellende niet te overzien zijn. Door de rigide regelgeving hier worden zij in ons land nauwelijks nog als mensen behandeld en schijnen wetten belangrijker te zijn dan mensen. En zijn wetten er niet voor de mens?

Wij roepen het kabinet op meer haar sociale gezicht te tonen door juist in deze economisch moeilijkere tijd op te komen voor de economisch en sociaal zwakkeren en de maatschappelijk gemarginaliseerden.

Nationale vredesdag voor religieuzen 2003

de macht van de vanzelfsprekendheid

Het was mooi nazomerweer, die tweede zaterdag in september, toen bijna driehonderd zusters en drie mannenbroeders in het Ds Piersoncollege in Den Bosch bijeenkwamen om elkaar te bemoedigen en te inspireren. Het was al weer de vijftiende nationale vredesdag voor religieuzen georganiseerd door de Werkgroep Vredesvraagstukken, die dit keer Lidy Brager moest missen. In de opening werd dan ook stilgestaan bij Lidy's persoon, bij haar ziekte en dood. Lidy heeft zich nooit door vanzelfsprekendheden laten bepalen. Op een verhoging stond haar portret omgeven met bloemen en lichtjes en zodoende was zij toch in de geest present.

Irmgard Busch (moraaltheologe en werkzaam als beleidsmedewerkster voor diaconie en arbeidspastoraat in het dekenaat Delfland) hield een gloedvol betoog, waarin zij de hedendaagse cultuur van het afschuiven van verantwoordelijkheden en het ondersteunen van de machtigen aan de kaak stelde. De taal waarin politici en be-

leidsmakers hun snode plannen verwoordden is herkenbaar en komt erop neer dat iedereen voor zichzelf verantwoordelijk is. Mensen die niet voldoen aan de nieuwe norm (werken voor inkomen, niemand tot last zijn) worden gebundeld in problemen en risicogroepen. Op maat wordt iets bedacht voor bepaalde individuen, maar van tevoren is al duidelijk dat niet iedereen door de bureaucratie van regels en papier heen komt.

Hoewel armoede gepresenteerd wordt als een individueel probleem, kun je er een sociaal antwoord op geven door het zwijgen te verbreken, medestanders te zoeken en in opstand te komen. Irmgard citeerde ook een van de sprekers tijdens een vorige Nationale Vredesdag namelijk Lieve Troch, die als titel voor haar proefschrift koos: *Verzet is het geheim van de vreugde*. En zij vervolgde aldus: *Verzet is de aanwezigheid van de Geest, de actieve kracht die het land van melk en honing dichterbij brengt, waar gerechtigheid zal*

vloeien van elke heuvel, waar tranen zullen worden gedroogd, en vreugde ieders deel zal zijn. Irmgard gaf een aantal tips om dit visioen handen en voeten (en een hart) te geven. Valse dubbeldenkers moeten ont koppeld worden om samenhangen te kunnen zien. Men moet dapper en moedig zijn, maar niet roekeloos, flexibel en trouw, maar niet met alle winden mee. En dan komt er een antwoord op vragen als Wie komt verrassend uit de hoek? En wat zal zich aan ons openbaren?

Na de middag gingen zusters met elkaar in groepjes op zoek naar de eigen vermogens en aan het eind van de bijeenkomst werden die vermogens op schrift gesteld en ingezameld. Een aantal ervan werd voorgelezen. Met hernieuwde strijdlust keerden de deelnemers huiswaarts. En bij het afscheid klonk uit vele monden: wat een fijne dag was het en laten we hopen tot volgend jaar!

Het volledige verslag van de Nationale Vredesdag – van de hand van Dinie van 't Erve - zal dit najaar aan de deelnemers worden toegezonden.

Open brief vanuit Nationale Vredesdag

Op 13 september 2003 hebben de aanwezige religieuzen hun ernstige zorgen over de ontwikkelingen in de samenleving uitgesproken en deze in een brief gericht aan de minister van Volksgezondheid Welzijn en Sport, drs. J.F. Hoogervorst en in afschrift aan de vaste kamercommissie van WVS en aan de voorzitters van de fracties.

Hieronder leest u de kernpassages uit de brief:

De zorg voor de zieke, gehandicapte en gebrekkig wordende oudere medemens hebben religieuzen in de laatste eeuwen voor een groot deel op zich genomen.

Deze zorg is in de loop van de tijd mede dank zij anderen uitgebouwd tot het huidige ziekenhuiswezen en tot een humane en hoogwaardige gehandicapten- en bejaardenzorg.

In de twintigste eeuw heeft de toenmalige regering het belang van deze mensen als staatszorg erkend. Het welzijn van deze zorgbehoevende evenmenssen werd terecht gezien als van groot belang voor onze Nederlandse samenleving.

Nu, in de een en twintigste eeuw zien wij met bekommernis een tegengestelde ontwikkeling groeien. We worden weliswaar sterk aangesproken op eigen verantwoordelijkheid, maar deze gaat de draagkracht van velen ver te boven. In het nieuwe regeerakkoord weerspiegelt zich dit denken o.a. in maatregelen omtrent de gezondheidszorg. De daadwerkelijke zorg, die mensen in de bijstand, in de WAO, in de WW, nodig hebben, zien wij afglijden naar ernstige verwaarlozing.

Voor ons als religieuzen in deze tijd is het onverdraaglijk te zien, dat de individualisering en privatisering zo gestimuleerd wordt, dat het leidt tot de vernietiging van het gegroeide sociale erfgoed. Wij protesteren heftig tegen deze ontwikkelingen, die een humane en solidaire samenleving als een kanker aantasten.

Wij roepen U op Uw verantwoordelijkheid te nemen en in te zetten, opdat deze desastreuze ontwikkeling een halt wordt toegeroepen.

Met gevoelens van hoogachting,

Namens de deelnemers aan de Nationale Vredesdag,

(P. van Amersfoort, voorzitter van de werkgroep vredesvraagstukken van de SNVR)

Klooster gezocht

De Stichting Internationaal Holistisch Centrum (IHC) zoekt naar een klooster.

Deze stichting stelt zich ten doel om vanuit een op de toekomst gerichte, holistische mensvisie te komen tot scholing, vorming en gezondheidszorg, waarbij de harmonie tussen mens en materie, mens en medemens en tussen mens en maatschappij in hoge mate centraal staat.

De stichting zoekt een klooster in Nederland waar verschillende activiteiten gecombineerd kunnen worden. Op dit moment maakt men gebruik van de accommodatie van een conferentie-centrum in Vught. Men wil echter een woon-werkgemeenschap oprichten vanuit de holistische mensvisie en denken dan ook dat de accommodatie van een klooster(tje) de juiste sfeer kan neerzetten.

Vanuit het stichtingsbestuur is duidelijk aangegeven dat eventuele religieuzen deel uit zouden kunnen maken van de woon-werkgemeenschap. Met andere woorden het is geen probleem wanneer enkele kloosterlingen graag op de eigen plek willen blijven. Verzorging en ondersteuning

vanuit de woon-werkgemeenschap is dan bespreekbaar.

Hoeveel ruimte is nodig?

Er zullen enkele mensen permanent willen wonen, daarnaast ontvangt men in de weekends regelmatig groepen van minimaal 20 personen. De hele sfeer mag sober zijn (het hoeft geen hotelaccommodatie te worden), maar moet wel – na renovatie – voldoen aan de eisen van deze tijd (qua sanitair bijvoorbeeld).

Referentie-adressen:

De bisschop van Breda is op de hoogte van de inhoud van het werk. Daarnaast kunnen religieuzen genoemd worden die in het verleden gebruik gemaakt hebben van het aanbod tot reflectie en bezinning.

Mocht U suggesties hebben wilt U die dan sturen naar de stichting I.H.C., t.a.v. Dhr. Loek Knippels (sociaal-pedagoog/inspirator van de stichting) Les Grangeonnes, 07270 St. Basile (Frankrijk)
Tel: 00.33.4.75.06.32.54

Woonruimte aangeboden te Zevenaar

De zusters van Julie Postel bewonen in Zevenaar een complex van tien wooneenheden. Daarvan zijn nu twee units te huur, bestaande uit een woonkamer, slaapkamer, douche en toilet en een kleine keuken.

De congregatie geeft er de voorkeur aan dat religieuzen deze units bewonen. Genoemde appartementen zijn bestemd voor zelfstandige bewoning. In het huis is een lift en een gemeenschappelijke wasruimte. Het pand ligt op loopafstand van het centrum van Zevenaar.

Dichtbij bovengenoemde woonruimte komt een woonhuis vrij, eigendom van de congregatie, geschikt voor bewoning door drie personen.

Wilt u meer informatie, dan kunt u contact opnemen met de provinciaal overste via onderstaand adres:



Congregatie van de zusters van Julie Postel
t.a.v. zr. Florentia Hollegien
Veerstraat 49, 5831 JM Boxmeer
T: 0485 – 57 15 41, F: 0485 – 57 41 84
E: e.v.tijn@juliepostel.org
s.v.p. reageren voor 22 oktober 2003

Theorie- en praktijkruimte gezocht

Non-profit organisatie zoekt een (tijdelijk) onderkomen om enkele keren per jaar een *autocursus voor ontwikkelingswerkers* te kunnen verzorgen. Het gaat om een theorie-ruimte (ca. 25 m²) en een wat grotere praktijkruimte van (ca. 200 m²) waar terreinauto's naar binnen kunnen. Omdat de cursus erg praktisch van opzet is, is het handig als cursusdeelnemers hun handen kunnen wassen. Verder is een toilet natuurlijk handig. De cursus is engels- of anderstalig en duurt van maandag t/m vrijdag. Als er geen cursus is bestaat er behoefte aan opslagruimte (ca. 50 m²). Reacties gaarne aan: Hans Wentink, Chopinlaan 111, 6865 EZ Doorwerth. 026 - 3343219 of elwen@hetnet.nl

Bezinningsruimte gezocht

Gezocht: ruimte voor bezinning en rust in een landelijk gelegen ruimte waarin een woon/werkgroep gestart kan worden. Van daaruit hoopt men door te kunnen groeien tot een plek waar mensen – van alle soorten en maten - kunnen logeren wanneer zij behoefte hebben aan rust en bezinning en waar eventueel ook activiteiten aangeboden worden. Een plek voor retraite, een eiland van rust.

Voor meer informatie: Ronald Hermsen, A. Fokkerweg 352, 1223 NN Hilversum. T: 035-6836335. E: rhermsen@tiscali.nl

Actie en contemplatie

Groep 2 van de Studiegroep Religieus Leven van de SNVR heeft zich gedurende ruim anderhalf jaar (voorjaar 2001-najaar 2002) intensief beziggehouden met de vraag naar “de verhouding actie/contemplatie in het actieve religieuze leven”. Vanaf het begin waren de zusters duidelijk niet gericht op het geven van één antwoord op deze vraag, maar op het presenteren van een dynamisch proces op diverse wijzen. Dat wil zeggen: in de verhouding tussen actie en contemplatie vindt een voortdurende ontwikkeling plaats, die ook nog van tijd tot tijd, van plaats tot plaats en van persoon tot persoon verschillend is/kan zijn.

Deze groep stelde zich ten doel externe producten te ontwikkelen, voor een breed publiek, ook toegankelijk en aantrekkelijk voor jongeren die ‘op zoek’ zijn. De keuze viel op een serie radio-programma’s en op een web-site.

Waarom het thema actie/contemplatie?

In de studiegroep kwamen op deze vraag de volgende antwoorden: omdat het ons

raakt; we zijn allemaal op actie gericht, maar de koppeling aan contemplatie zou een *eye-opener* kunnen zijn die we willen aanbieden aan een breed publiek. Gevraagd naar de reden (waarom wilt u dit aanbieden?): omdat het ons dierbaar is; omdat het waardevol is en de kern van ons leven; omdat het deel uitmaakt van de zingeving van ons religieuze leven en we anderen daarin willen laten delen, omdat het voor hen ook zin kan betekenen; omdat onze samenleving graag oproept tot actie, maar de vraag naar het waarom laat liggen en omdat religieuzen deze spanning hun leven lang hebben beleefd, en ervaren hebben dat je het beter uithoudt als je ook bezint.

Onder de titel *Voor God en de Wereld* was de serie radioprogramma’s in maart en april 2003 te beluisteren. Hierin kwamen zes religieuzen van verschillende congregaties aan het woord: zr Maria Beneker Kolmer (Franciscanessen van Oirschot), Mariet Rijk (Vrouwen van Bethanië), zr Renée de Jong (Ursulinen van Bergen),

Delian de Brouwer scmm en Mirjam Koevoets mmz. Carolien Luit is leek en lid van de derde orde van de Dominicanen.

In de gesprekken ging het vooral over de spanning die deze actieve religieuzen altijd hebben gevoeld tussen actie en contemplatie, dienstbaarheid en zelfbeschikking. Enerzijds werd van deze zusters verwacht dat ze hard werkten, altijd beschikbaar en dienstbaar waren en anderzijds dat ze een strak gebedsleven onderhielden. Deze twee eisen waren bijna niet te combineren. Daar kwam nog bij dat deze congregaties veel minder status genoten dan de contemplatieve ordes.

Op 15 september jongstleden vond een voorvertoning plaats van het tweede product dat is voortgevloeid uit het denk- en

zoekwerk van de leden van groep 2: de website actie/contemplatie. Tijdens de voorvertoning spraken de aanwezigen hun waardering uit voor het werk dat verricht is. Inmiddels is besloten om per 1 oktober aanstaande de hernieuwde knr-site, waarvan actie/contemplatie een integraal onderdeel is, openbaar te maken. Hopelijk komen er na 1 oktober veel reacties en suggesties voor verbeteringen. Voor het actie/contemplatie-deel, (op de KNR-website te vinden als *In Balans*) wordt een groep geformeerd, die regelmatig met elkaar van gedachten zal wisselen over verbeteringen, aanvullingen en verfraaiingen.

Kijk vanaf 1 oktober op <http://www.knr.nl> en laat ons weten hoe u het vindt!

ID Woord en Wederwoord

In het september nummer van ID Woord en Wederwoord stond het aangekondigd: de website van ID is weer actief. Met financiële hulp van de Week Nederlandse Missionaris kan ID nu beter werk maken van de ambitie om onder de Nederlandse missionarissen en missionaire werk(st)ers uitwisseling en dialoog te bevorderen. Wie de website www.id-woordenwederwoord.nl opent kan de inhoud van het nieuwste en de oudere nummers bekijken. Korte berichten uit Nederland en de wijde wereld worden wekelijks aangevuld. Het belangrijkste onderdeel is de forumpagina. Daarop kan elke missionaris rechtstreeks deelnemen aan debatten over missionaire ontwikkelingen in kerk en wereld of zelf een nieuw gespreksonderwerp aankaarten. Het is ook mogelijk om via die pagina nieuws door te geven over gebeurtenissen in de eigen regio of kerk. Uitgever en redactie zijn benieuwd hoe deze nieuwe service in de wijde wereld wordt onthaald. Zij hopen dat het forum op de website een middel wordt om vanuit het veld het missionaire debat in Nederland te bevorderen.

Het CMBR, die verantwoordelijk is voor de site, roept met name de missieprocuratoren op om hun achterban via de eigen organen van hun ordes en congregaties attent te maken op de site en op de mogelijkheden die de site biedt.

Gerard Moorman

Nieuwe Kerkomroep: beslissende fase voor goedkope Kerktelefoon

De stichting Intermediair Kerkomroep Nederland (sIKN) biedt een op maat gesneden en betaalbaar product aan gemeenten en parochies aan als vervanging van de dure KPN-kerktelefoon. De nieuwe Kerkomroep heeft deze zomer zo'n 6.000 kerkelijke gemeenten, parochies en diaconieën

in Nederland aangeschreven, om hun wensen en mogelijkheden te inventariseren. Kerktelefoongebruikers konden kiezen uit een mix van drie oplossingen: kabel, internet en ether. Hoe meer lokale kerken uiteindelijk meedoen, hoe lager de kosten.

Nog dit jaar worden de kerktelefoonontvangers opgeleverd.

Voor meer informatie kunt u surfen naar <http://www.sikn.nl> of T: 0348 489906.

Tijdschrift Pokrof viert 50-jarig jubileum

Het tijdschrift Pokrof viert dit jaar zijn 50-jarige jubileum met een oosters feestconcert op 4 oktober, een facsimilé-uitgave, de uitgave van unieke iconkaarten en het hele jaar door gratis kennismakingsnummers.

Meer informatie kunt u vinden op www.oecumene.nl. U kunt ook bellen met de uitgever van *Pokrof*, de Katholieke Vereniging voor Oecumene, tel. 073 6136471, e-mail info@oecumene.nl.



Nieuwe Missie-Zendingskalender

Vanaf 1 september is de nieuwe Missie-Zendingskalender te koop. 'Goed nieuws uit het Oosten' toont dertien kleurrijke schilderijen van de Chinese kunstenaar He Qi.

In zijn werk wil He Qi laten zien hoe God in zijn menslievendheid via Jezus alle spanningen en tegenstellingen overbrugt. Daarmee is de nieuwe Missie-Zendingskalender een boodschap van vrede. Het mag een verrassing worden genoemd dat dit goede nieuws ons uit het verre Oosten wordt aangeboden door een kerk die vijftig jaar geleden hevig is vervolgd en haast monddood werd gemaakt.

De Missie-Zendingskalender is verkrijgbaar voor € 6 (excl. verzendkosten) bij: CMC, Postbus 16442, 2500 BK Den Haag, tel. (070)3136700, fax (070)3136777, e-mail: cmc@cmc.nu

'Soeterbeeck'

Op 2 september is het nieuwe wekelijkse tv-programma 'Soeterbeeck'(16.30 uur, RKK/KRO, Ned. 1) gestart. In het voormalige klooster Soeterbeeck in Ravenstein gaan jongere en oudere deskundigen met elkaar in gesprek over actuele thema's. Het programma is een samenwerkingsproject tussen RKK/KRO en de Katholieke Universiteit Nijmegen en wordt beurtelings gepresenteerd door Leo Fijen en Wilfred Kemp.

Soeterbeeck, vanaf 2 september 2003 tot en met eind april 2004, wekelijks op de dinsdag, 16.30 uur, RKK, Nederland 1

'Ben ik nou gek'

Vorig jaar bracht het Mediapastoraat een serie van 20 afleveringen over de grote mystici uit de geschiedenis van het christendom: *Mystici, dwarsligger in naam van God*. Ditmaal ging men op zoek naar mensen van deze tijd, die eenzelfde soort ervaringen hebben als die mystici. De negentiendelige tv-serie is gestart op zondag 14 september, aansluitend aan de eucharistieviering op Ned. 1.

Hospice Bethlehem

Sinds 1927 was het monumentale klooster aan de St. Anthoniusplaats te Nijmegen de uitvalsbasis en het rustpunt voor de actieve Dominicanessen van het Allerheiligst Sacrament, in de volksmond beter bekend als de zusters van Bethlehem. Sinds enkele maanden is hier in het hartje van de stad een hospice gevestigd.

De zusters

Zr Margaretha Pijpers, die vanaf 1962 tot aan haar dood onafgebroken algemeen overste is geweest, heeft samen met haar medezusters welbewust gezocht naar een nieuwe bestemming voor het klooster. De zusters van Bethlehem bepaalden decennialang het straatbeeld in de Nijmeegse benedenstad. Hun werk in de Nijmeegse benedenstad bestond uit kraamzorg, gezinshulp, ziekenverzorging en naailessen voor meisjes uit de veelal arme gezinnen. Voor de zusters was het belangrijk dat het klooster een functie zou krijgen passend in de lijn van de stichting. Zr Margreet vertelde hoe zij de kwestie meenam in haar gebedsleven in het vertrouwen dat de H. Geest er op een gegeven moment licht op zou werpen. Zij legde de sleutels van het huis op het altaar en vroeg aan God: *U woont hier al zo lang. Wat wilt u dat er met dit huis gebeurt? Laat het ons duidelijk weten, want wij zijn een beetje dom en de projectontwikkelaars staan te trappelen.* Gaandeweg groeide zo bij zr Margreet de overtuiging dat Bethlehem een hospice zou kunnen worden. Er werden contacten gelegd en plannen gesmeed. Zr Margreet was verrukt van de gedachte dat haar geliefde Bethlehem als hospice opnieuw dienstbaar zou kunnen zijn voor gewone mensen, juist in die kostbare, moeilijke laatste levensfase. Volgens zr Margreet was het klooster hiertoe bijzonder geschikt, vanwege het huiselijke karakter, de unieke ligging in het hart van de Nijmeegse binnenstad met schitterend uitzicht over de Waal en vanwege de sfeervolle ruimte die er is voor stilte en gebed. Zoals zr Margreet zei: *het biedt de mogelijkheid om van daaruit de sprong naar de hemel te maken. Maar voordat je kunt doodgaan moet je eerst*

sterven en alles uit handen kunnen geven. Dat is niet eenvoudig.

Inbedding

Een klein jaar na het overlijden van zr Margreet (in mei 2002) vond de officiële opening plaats van het hospice. De heer Jan van Eupen is voorzitter van Hospice Nijmegen. Hij vertelde het volgende over de totstandkoming van dit bijzondere initiatief. *Circa vijf jaar geleden ging een enthousiaste groep aan de slag om voor de regio Nijmegen een hospice te realiseren. Van meet af aan koos men voor inbedding van het initiatief in het bestaande aanbod van zorgvoorzieningen. Er moest derhalve een visie worden uitgewerkt op de vorm waarin dit zou kunnen gebeuren en daarnaast was het noodzakelijk om fondsen te werven.*

Samen met het bestuur van het COPZ Nijmegen (Centrum Ontwikkeling Palliatieve Zorg) werd een plan van aanpak opgesteld en werden de uitgangspunten geformuleerd.

De Stichting Kalorama in Beek/Ubbergen en de Stichting Thuiszorg Zuid-Gelderland werden nauw bij het project betrokken. Wij wilden graag een zelfstandige hospice voorziening in plaats van een onderdeel van een verpleeg- of verzorgingshuis. Ook leek het ons beter wanneer de eigen huisarts in principe behandelend arts blijft wanneer de zieke in het hospice wordt opgenomen. Samen met de Regionale Thuiszorg Zuid-Gelderland en met Kalorama dienden we een projectplan in bij het Zorgkantoor Nijmegen voor AWBZ-financiering. In principe werd de aanvraag gehonoreerd mits de zorg via een van de reguliere instellingen zou verlopen. Dat was

voor ons geen enkel probleem, want we wilden als stichting juist liever geen werkegeversrol op ons nemen. Toen is er een samenwerkingsovereenkomst met Kalorama tot stand gekomen. De verpleegkundige professionals en de ziekenverzorgenden die in het hospice werken zijn dus in dienst van de Stichting Kalorama en deze instelling biedt ook facilitaire en ondersteunende diensten. De huisvesting is wel uitsluitend de verantwoordelijkheid van de Stichting Hospice.

Huisvesting

Financiering van de huisvesting en verblijf kan niet ten laste van de AWBZ worden gebracht en dat is voor alle hospices een groot probleem. Dat we onze plannen konden doorzetten is vooral te danken aan de zusters van Bethlehem, die hun klooster in de binnenstad ter beschikking wilden stellen en zelfs een groot deel van de verbouwingskosten voor hun rekening namen. In nauw overleg met de stichting beheer Huize Bethlehem, waarvan

David van Ooijen o.p. voorzitter is werden plannen voor de verbouwing ontwikkeld en zijn er voorzieningen getroffen voor de laatste zusters. Er was natuurlijk een ingrijpende verbouwing nodig om het pand geschikt te maken voor de nieuwe bestemming. Kleine kamers moesten samengevoegd worden. Er moest een lift worden aangebracht, die ook toegankelijk is voor rolstoelen en brancards. Voor de verbouwing hebben we een aanmerkelijke bijdrage gekregen van de Nijmeegse 'Stichting Volksbelang 1893', die zich inzet voor bouwkundige vernieuwingsprojecten. De andere helft van de verbouwingskosten

werd door de zusters geschonken. Vervolgens was er geld nodig voor de inrichting (bedden, meubilair, stoffering, telefoonvoorziening en keukenspullen) en in april 2003 was dat rond. Er is een steunfonds gevormd voor gasten voor wie de eigen bijdrage van 40 euro per etmaal voor huisvestings- en voedingskosten een belemmering vormt.

Huiselijkheid

We kennen in het hospice geen vaste bezoeken. Mensen moeten zich vrij kunnen bewegen met vertrouwde spulletjes om zich heen en ook eventueel een huisdier wanneer ze daaraan gehecht zijn. Naast beroepskrachten zijn er ook veel vrijwilligers werkzaam in Bethlehem: gastvrouwen, tuinvrouwen, mensen om te waken en om de familie te helpen. Onder hen ook zr Willibrorda, de huidige overste van de zusters van Bethlehem, die in het geheel haar eigen plek heeft gevonden.

De heer Van Eupen is zeer content over het bereikte resultaat: *Het geeft ons voldoening dat het hier gelukt is een hospice te starten, waar de 'zusters van Bethlehem' een fantastische staat van dienst op charitatief gebied hebben opgebouwd. Hun wens om aan dit gebouw een bestemming te geven, die prachtig aansluit bij de werken van barmhartigheid die zij van hieruit verricht hebben, is in vervulling gegaan. Gelukkig zijn de architect en de bouwers er niet alleen in geslaagd om het klooster om te bouwen tot een eigentijdse zorgvoorziening, maar men heeft ook veel van de sfeer en intimiteit weten te bewaren.*

Hospice Bethlehem, St. Antoniusplaats 10, Nijmegen.

Delian de Brouwer:

“leven volgens het omgekeerde perspectief”³

Icoonkunst uit het oosten inspireert christenen in het westen. Om de 50ste jaargang te vieren geeft Pokrof daarom een speciale icoonkaartenset uit met acht kaarten van iconen van Nederlandse schilders. De brochure ‘Omgekeerd Perspectief’ met interviews, waarin de schilders een toelichting geven op de iconen, begeleidt de uitgave van de kaarten. Zuster Delian de Brouwer scmm, van wie naast een icoon van de heilige Nicolaas en een icoon van het Kerstfeest ook een icoon van het Mandylion werd opgenomen, vertelt over de theologie en techniek van iconen.

Als religieuze kreeg zuster Delian bij feesten vaak icoonkaarten van medezusters. Ze vond ze niet allemaal even mooi en vroeg zich af waarom ze deze religieuze kunst niet geheel wist te waarderen. Ze begon te lezen en te schilderen en concludeerde dat we niet alle iconen mooi hoeven te vinden, zoals ook niet alle bijbelteksten ons evenzeer aanspreken.

De energieke zestigjarige: “Iconen waren religieuze kunst die mij niet aansprak. Ze brachten een boodschap die ik niet begreep en ik vroeg mij af waarom er geen lieve, zachte beelden werden geschilderd.” Ze wilde zien of ze niet zelf iconen kon schilderen om de geschiedenis van de Bijbel door haar hart en ogen te laten gaan en te vertalen in warme, liefdevolle beelden.

Ze klopte aan bij de Benedictinessen van Schotenhof, waar de oudere zuster Elizabeth iconen schilderde in een atelier. “De Benedictinessen van Schotenhof hebben dezelfde opdracht als Chevetogne: het christendom van oost en west dichterbij elkaar brengen.” De contemplatieve orde opende na een jaar haar deuren toen zuster Delian kort mocht komen logeren. Zuster Elizabeth zou kijken of ze het schilderen zou kunnen leren.

Donker en licht

Zuster Elizabeth vertelde dat een mens van donker naar licht gaat en dat iconen daarom van donker naar licht worden geschilderd. Ze bracht een tekening aan op

een witte plank en smeerde rode bolus onder het bladgoud om aan te geven dat een mens is geboren uit klei en door en met de schepping is verbonden met God, het goud. Ze liet zien dat daarna de figuren worden geschilderd: “Dus er gebeurt niets zonder de verbinding van God en de mens, het goud en het rood.” Eerst in donkere kleuren, daarna lichter. “Het doel van de weg van de mens is om beter te worden: van donker naar licht. Je moet met je kwaliteiten werken en als antwoord op de Schepper zoveel mogelijk uit jezelf halen om anderen dienstbaar te zijn.”

Mooi en lelijk

De iconen hadden haar geraakt, maar nog steeds vond ze ze niet allemaal mooi. “Welke vind ik mooi en welke vind ik lelijk?” vroeg ze zich af. En: “Waarom mag ik niet zeggen dat ik ze lelijk vind? Omdat het bronnen van inspiratie zijn?” Ze concludeerde dat ze niet alle iconen even mooi hoefde te vinden: “De ene persoon vindt psalmen mooi, maar een ander bidt ze nooit, omdat ze hem of haar niets zeggen. De één gaat naar zondagse vieringen, terwijl de ander liever een kapelletje bezoekt. Zo is dat ook met iconen.”

Omgekeerd perspectief

Het intensieve bezig zijn met het schilderen was een cultuurschok voor de actieve zuster die uit een drukke baan kwam. “Ik

³ Dit artikel is een ingekorte versie van het interview met zuster Delian in de brochure ‘Omgekeerd perspectief’.

werkte ineens helemaal alleen. De iconen vertelden me hoe groot een mens kan zijn als dingen lukken en hoe klein als dingen niet lukken. Ik heb geleerd gecorrigeerd te worden zonder dat daar mensen voor nodig zijn.”

“Het lijkt alsof wij tot iconen spreken, maar de iconen spreken tot ons.” Een icoon richt zich tot degene die er voor staat. De lijnen op een icoon lopen niet naar achter, zoals bij een horizon op een schilderij, maar naar voren. Iconen hebben een omgekeerd perspectief. Naast een techniek om de beschouwer in de afbeelding te betrekken, is dat ook theologie: “Christenen moeten leven volgens het omgekeerde perspectief, de Bijbel staat er vol mee: heb uw vijanden lief, de eersten zullen de laatsten zijn, de armen zullen de rijkdom erven, de verdrietigen zullen vertroost worden. Alles wordt omgekeerd. En alles wat omgekeerd is, moet je proberen in je leven.” Hoe doet ze dat zelf? “Met vallen en opstaan. En door ’s avonds de balans op te maken van de dag aan de hand van het omgekeerde perspectief.”

Ze dénkt inmiddels in beelden. Teksten uit de Bijbel vertalen zich in beelden, ze kijkt naar handen van mensen en naar gezichten. “Ik kan op straat lopen en ineens het gezicht van een engel zien.” Gelovig kijken

is dóór alles heen de link leggen naar de schepping.

De meest indrukwekkende icoon die ze zelf ooit zag, is de icoon van Maria Ontslapen, Maria Tenhemelopneming, geschilderd door Roeblov. “Christus wordt op die icoon afgebeeld bij Maria en houdt, terwijl Hij zijn handen uit respect heeft bedekt, haar ziel vast.” Dat God een mens met zoveel respect opneemt in het eeuwige leven maakte de meeste indruk. “Het is de warmste icoon die ik ooit heb gezien. Hij is mooi, met alle apostelen om Maria heen en Jezus die haar zo draagt. Daarin is iedereen geheel gelijkwaardig.”

Daphne van Roosendaal

Icoonkaarten Pokrof

U kunt de icoonkaartenset en de brochure ‘Omgekeerd Perspectief’ bestellen door contact op te nemen met het redactiesecretariaat **T** 073 6136471, **E** secretariaat@oecumene.nl. De sets met 8 kaarten kosten € 8,- (excl. verzendkosten). De brochure ‘Omgekeerd Perspectief’, waarin de icoonschilders vertellen over het schilderen en een toelichting geven op de iconen in de kaartenset, kost € 2,50 (excl. verzendkosten, bij bestelling van één of meer sets vervallen de verzendkosten). Kijk ook op www.oecumene.nl.

Door slavernij verbonden

In het Wereldmuseum Rotterdam is van 2 november 2003 tot en met 7 november 2004 de tentoonstelling De erfenis van slavernij te bezichtigen. De tentoonstelling laat zien dat Nederland, door het slavernijverleden, onlosmakelijk met Suriname en de Nederlandse Antillen en Aruba is verbonden. Aan de hand van thema’s als het zwarte leed, plantageleven, straf en verzet en Schatkamer van de Marrons wordt deze verbondenheid verbeeld. De erfenis van slavernij is zichtbaar in historische documenten, objecten, moderne kunst en in

unieke interviews met nazaten van slaven en slavenhouders op Curaçao, in Suriname en Nederland.

Slavenhandel en leven op de plantages

Nederland speelde een belangrijke rol in de transatlantische slavenhandel. De schepen van de West Indische Compagnie en de Antillen. Ze werden verkocht om daar te gaan werken op de plantages. Originele prenten, diorama’s en speelfilmfragmenten geven een beeld van de overtocht en het leven op de plantages. De niets verhullende prenten van de Schot Stedman laten zien

welke gruwelijke straffen de slaven kregen. Stedman nam deel aan een strafexpeditie, die in opdracht van de Republiek Nederland, gevlochten slaven moest opsporen. Weggelopen slaven (Marrons) trokken zicht terug in het oerwoud van Suriname en pleegden van daaruit verzet. Ook de

Curaçao kwamen slaven in opstand. Speciale aandacht krijgen de zwarte vrouwen, die als stille heldinnen een belangrijke bijdragen leverden aan overleving en verzet. Meer informatie: Willemskade 25, www.wereldmuseum.rotterdam.nl T: 010 - 2707172

Franciscaanse levenskunst

Op 31 oktober belegt de Franciscaanse Beweging een congresdag rond 'franciscaans levenskunst'. Deze congresdag is in het bijzonder bestemd voor mensen die zowel inhoudelijk als praktisch kennis willen maken met 'franciscaanse levenskunst'.

's Morgens ligt het accent op de inhoudelijke kant. Een drietal sprekers voeren het woord over levenskunst in het algemeen en franciscaanse levenskunst in het bijzonder. 's Middags ligt het accent op de praktijk. In workshops kunnen de deelnemers kennismaken met diverse vormen van franciscaans (gemeenschaps-)leven en/of zelf creatief met het thema aan het werk gaan. Levenskunst trekt de laatste jaren in verschillende toonaarden weer sterk de aandacht. De term duidt op de kunst 'goed' te leven en /mooi' te leven. Levenskunst

wordt allereerst benaderd als levenskunde, een leerproces waarin een mens zichzelf vormt, zijn eigen leven meer gestalte geeft. In dit leerproces ontwikkelt een mens zijn levenshouding, zijn spiritualiteit zou je kunnen zeggen.

De Franciscaanse Beweging is van mening dat Franciscus en Clara veel te bieden hebben bij het ontwikkelen van een persoonlijke levenshouding en de concrete gestalte die deze levenshouding kan aannemen in het leven en werken van alledag. Zij kunnen ook als gids functioneren waar het gaat om vreugde te scheppen in het leven.

Voor meer informatie over deze congresdag kan worden gebeld met het dienstencentrum van de FB in Den Bosch T: 073 - 6131340

Weg uit geweld

Op verzoek van de projectgroep "Geweld niet gewild" van de Raad van Kerken werd door een aantal theologen een boek samengesteld met als titel: In eigen boezem. Zoektocht naar bronnen van geweld in de christelijke traditie. Op 20 september bij de opening van de Vredesweek werd het gepresenteerd. De theologen werkten onder verantwoordelijkheid van Kerk en vrede, dat daartoe was aangezocht. Het boek behandelt veel thema's en is zeer geschikt voor discussiegroepen. Het is geschreven om in parochies en gemeenten te kunnen worden gebruikt. Uitgeverij Narratio, Gorinchem, prijs €14,50

Naar aanleiding van dit boek wordt op zaterdag 1 november in de Mozes en Aaronkerk en het Mozeshuis te Amsterdam een ontmoetingsdag gehouden onder het motto: *Weg uit geweld. Perspectieven voor een weerbare samenleving*. Toegang €10,-. Aanmelding door overmaking op giro 435382 tnv Kerk en Vrede o/v "ontmoetingsdag 1 november".

De werkgroep Vrede en Geweldloosheid van het WRGV gaf medewerking aan de voorbereidingen en nodigt de religieuzen uit aan deze dag deel te nemen of het boek **In eigen boezem** binnen gemeenschappen te bespreken.



Werkgroep Vrede & Geweldloosheid, secretariaat: WRGV, dr. Peelenstraat 6, 5831 EG Boxmeer, T: 0485-575530

Interreligieuze dialoog

Ter afsluiting van de herdenking van het 450-jarige jubileum van de sterfdag van de Heilige Franciscus Xaverius, stichter van de jezuïetenmissie in Azië vindt een symposium plaats onder de titel: Aan de hand van Franciscus Xaverius. Christendom in dialoog.

Datum en plaats: 3 december 2003 van 10.00 - 17.30 uur, in *Ottone*, Kromme Nieuwe Gracht 62, Utrecht.

Aanmelding en informatie:

LUCE, Instituut voor Theologische Vorming van de KTU, E: luce@ktu.nl. T: 030-2531882/2928.

Liturgisch congres

Het jaarlijks liturgisch congres, ingericht door de abdijen Affligem en Tongerlo heeft plaats in de Duinse Polders te Blankenberge op 8 en 9 december 2003. Het thema is: 'Wij kunnen over Hem niet zwijgen. Liturgie en verkondiging'.

Het congres wil zich in het bijzonder richten tot allen die geroepen zijn om in en vooral via de liturgie aan verkondiging te doen: priesters en predikanten, diakens, pastorale werk(st)ers en gebedsleiders, religieuzen en koormensen.

Wie een folder een wenst te ontvangen kan naam en adres doorgeven aan 'liturgisch Congres, Abdij Tongerlo, Abdijstraat 40, 2260 Tongerlo (Antw.)' of via e-mail: abdij@tongerlo.org

Besturendag 2004

Op woensdag 21 januari 2004 organiseert het Werkverband Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede wederom een besturendag voor de bestuursleden van de religieuze instituten en voor de contactpersonen voor gerechtigheid, vrede en behoud van de schepping.

Open Studiedagen 2004

Algemene titel: *Ik geloof ... waarin eigenlijk?*

Vrijdag 23 januari 2004

Tussen 'oud' en 'nieuw' geloof?

Maaïke de Haardt en Lieve Troch

Vrijdag 26 maart 2004

Levensfasen en geloof

Maaïke de Haardt en Grietje Dresen

Vrijdag 28 mei 2004

Ik geloof dus ik ben. Over geloof en identiteit.
Maaïke de Haardt en Hedwig Meyer-Wilmes

Lekendominicanen

in gesprek met Leny Beemer-De Vos, voorzitter

De wijdverbreide belangstelling voor spiritualiteit en religieus leven leidt slechts zeer sporadisch tot roepingen voor het klassiek religieuze leven. Wel wordt er gezocht naar andere vormen om te delen in de spiritualiteit van religieuzen. De gemeenschap van lekendominicanen in Nederland (DLN) illustreert deze tendens. Kenmerkend voor de DLN zijn de transparantie, de democratische structuur, de nadruk op vorming en zending en de internationale dimensie. De Dominicaanse Lekengemeenschap Nederland (DLN) werd opgericht in 1999. Op 24 oktober van dat jaar spraken 19 mensen in het openbaar hun dominicaans engagement uit. In de daaropvolgende jaren traden 5 (2000), 7 (2001) en 3 (2002) nieuwe leden toe, terwijl er in laatstgenoemd jaar ook 16 leden hun professie bekrachtigden. In oktober 2003 zullen nog eens 9 nieuwe leden toetreden en bekrachtigen 5 leden hun eerste professie.

Wisselwerking

De plaats van leken in de dominicaanse beweging werd eeuwenlang gedekt door het verschijnsel ‘derde orde’, waarin een ‘geheiligd leven’ van alleengaande of gehuwden en gezinnen ‘in de wereld’ werd bevorderd. Sinds het eind van de jaren zestig komt er een nieuw bewustzijn. Allerlei mensen beleven waarden die hen ‘heilig’ zijn. Soms kennen ze dominicanen en dominicanessen en worden aangesproken door de geest van hun denken, leven en werken. Deze leken bevragen die kloosterlingen echter ook vanuit een meer gesecculariseerd perspectief en een andere kijk op religieus beleven. Zo wordt bijvoorbeeld de typisch kloosterlijke vormgeving van de geloften niet als enige vorm gezien. Dit verschijnsel daagt de orde uit. De naam ‘derde orde’ die de laagste trap binnen een rangorde suggereert, werd in 1968 vervangen door lekenorde. Men spreekt daarnaast ook van Dominicaanse Familie, een bundeling van mannen en vrouwen, levend met of zonder officiële geloften, in een klooster of ‘in de wereld’, die samen in dienst wil staan van verkondiging en zoeken naar echtheid in de geest van Dominicus en in gelijkwaardigheid.

Lekendominicanen nu

De DLN is de jongste loot binnen de ‘dominicaanse familie’ in Nederland”. Het lidmaatschap staat open voor vrouwen en mannen, gehuwden en ongehuwden. De DLN heeft een oecumenisch karakter. De DLN komt minimaal vijf zaterdagen per jaar bij elkaar, plus een weekend voor retraite. Momenteel vormen zich uit de lekengemeenschap ook regionale groepen, die tussentijds wat vaker bijeen komen. De betreffende bijeenkomsten vinden regelmatig plaats op een dominicaanse werkplek en nadere kennismaking met deze plaats en met de mensen die er wonen en/of werken vormt dan onderdeel van het programma. Zo wordt uitgedrukt dat lidmaatschap van de DLN verbondenheid betekent met de Nederlandse dominicaanse beweging als geheel.

Aspirant-leden

De initiële vorming duurt een jaar, waarin belangstellenden op intensieve wijze kennis maken met de Dominicaanse spiritualiteit. Het programma beslaat zes bijeenkomsten. De kandidaten maken kennis met de dominicaanse spiritualiteit en beweging. Elementen die aan de orde komen gaan uit van de vier pijlers van dominicaans leven: contemplatie en gebed, studie en

vorming, verkondigende zending, gemeenschapsleven. Daarbij is kennismaking met de leden en de brede dominicaanse beweging een vanzelfsprekend onderdeel. De kandidaten gaan actief op zoek naar het verband tussen hun eigen leven en de dominicaanse lekenspiritualiteit.

Na afloop van het vormingsprogramma stellen de kandidaten een verslag op van wat zij geleerd hebben. Toelating tot het lidmaatschap is afhankelijk van een besluit van de ledenvergadering. Nieuwe leden spreken in het openbaar hun engagement uit ('professie').

Voorafgaand aan de initiële vorming vindt een kennismakingsgesprek plaats en voor geïnteresseerden is een informatiemap samengesteld.

De criteria voor toetreding zijn als volgt geformuleerd.

- de aspirant moet bereid en in staat zijn op zelfstandige wijze de dominicaanse spiritualiteit in haar/zijn leven gestalte te geven en uit te dragen
- de aspirant moet bereid zijn – naar vermogen – actief deel te nemen en bij te dragen aan werk en bijeenkomsten van de lekengemeenschap en van de brede dominicaanse gemeenschap in ons land.
- de aspirant moet de regel van de lekengemeenschap onderschrijven.

Delen van waarheid

Op de vraag wat leken aanspreekt bij de Dominicanen en Dominicanessen is het antwoord van DLN-voorzitster Leny Beemer dat het bij geïnteresseerde lekendominicanen gaat om een hang naar compassie en een drang naar vrijheid. De religieuze beweging der Dominicanen-inruime-zin omvat mannen en vrouwen, kloosterlingen en leken, die zich gedragen weten door de bevrijdende God van de bijbelse geschriften en van Jezus van Nazareth. Vanuit eenzelfde spiritualiteit zetten zij zich in voor het heil van mensen. Zij hebben compassie met wie kwetsbaar zijn en zijn bereid zelf kwetsbaar te worden. Zij delen een kritische opstelling in de samenleving en de kerken en zijn gericht op gesprek, redelijkheid en democratische omgangsvormen. Bij dit alles hebben zij een hartstocht om wat zij aan waarheid gevonden hebben, te delen met anderen.

Werkplan

De gestructureerde en enthousiaste aanpak van de lekendominicanen blijkt ook uit hun werkplan, waarin een zevental werkdoelen onderscheiden wordt:

De DLN gaat uit van een actieve betrokkenheid en inzet van haar leden, zoals deze onder meer gestalte krijgt door hun deelname aan gezamenlijke activiteiten en aan het werk van commissies. De DLN wordt beschouwd als een instrument in de dominicaanse zending. De leden van de DLN geven deze zending, de gerichtheid naar buiten, vorm in hun dagelijks leven, in hun beroep en leefsituatie, in vrijwilligerswerk en vrije tijd, maar nadrukkelijk ook in dominicaanse projecten, die door gezamenlijke dominicaanse geledingen van broeders, zusters en leken worden gedragen.

In 2002 vond op initiatief van de DLN een zeer geslaagde 'Dominifestatie' plaats⁴, waar Dominicaanse projecten zich presenteerden en waar werd nagedacht over belangrijke thema's in samenleving en kerk. De DLN bekostigt haar eigen activiteiten en de leden betalen contributie naar draagkracht. Wat DNL-leden in het algemeen erg waarderen is de mogelijkheid het internationale karakter van de dominicanenorde te beleven. Het bestuur en de afzonderlijke leden onderhouden contact met dominicaanse verbanden en initiatieven in het buitenland. Zo is de DLN lid van het Europees verband van lekendominicanen. Voorts zijn verschillende leden nauw betrokken bij de gemeenschap van contemplatieve dominicanessen in Beaufort, Frankrijk. Het is bijzonder stimulerend jezelf als deel te ervaren van een internationale Dominicaanse familie. De DLN wil anderen daarin laten delen en presenteert zichzelf dan ook nadrukkelijk naar buiten, onder andere in de vorm van de aanwezigheid op internet.

⁴ Een impressie hiervan is opgenomen in KNR-bulletin 2002, nr. 3.

Gentechnologie

In 2002 heeft de WRGV een studiedag georganiseerd voor besturen en contactpersonen voor gerechtigheid, vrede en behoud van de schepping van religieuze instituten met als thema "Van haver tot gort: naar een verantwoorde politieke koers". Vele aanwezigen hebben een verklaring ondertekend, waarin ze de werkgroep willen ondersteunen 'in de zorg om de gevaren van genenmanipulatie en het ijveren voor voedselveiligheid voor iedereen'.

De werkgroep Religieuzen rond de Landbouwproblematiek is bezig het onderwerp te bestuderen en biedt de vruchten hiervan via een vijftal artikelen aan. Onderstaand het eerste artikel.

Wat eten we vandaag?

'Vandaag' worden we steeds weer opmerkzaam gemaakt op de mogelijkheden en gevolgen van het modificeren van genen in ons voedsel. Zowel bij wetenschappers als bij boeren en vele betrokkenen roept dit nogal wat problemen op. Onze werkgroep vindt deze zó belangrijk dat we ze bij ons werk prioriteit hebben gegeven. Wij willen graag iedereen deelgenoot maken van onze zorgen over de toekomst van natuur, milieu en vooral onze eigen gezondheid.

Als boerendochter ben ik uiteraard altijd geïnteresseerd geweest in de landbouw en de productie van ons voedsel. Mijn vader had een klein bedrijf in de omgeving van Apeldoorn. Als ik terugkijk op de tijd dat ik zelf op de boerderij van mijn vader werkte, heb ik daar voornamelijk romantische herinneringen aan: de dauw over de weilanden als ik 's morgens vroeg de koeien ging melken; boven op een vracht hooi naar huis rijden op een mooie zomeravond, of met voldoening genieten van de schone stallen in het voorjaar als de koeien en de kalveren naar buiten waren gegaan.

Tegenwoordig is dat wel even anders. De betrokken burger vraagt zich af hoe de boer het hoofd koel kan houden temidden van de warboel die op hem afkomt: ziektes van varkens- tot vogelpest, melk- en mestquota, subsidies, milieueisen, gentechnologie...

De meeste problemen lagen altijd alleen maar op het terrein van de boeren, de producenten van ons voedsel. Zij zijn een hele kleine minderheid (minder dan 3%) van onze maatschappij gaan vormen en hadden het redelijk goed totdat ook daar de armoede toe sloeg: 50% leeft al onder het sociaal minimum. Maar met de komst van de gentechnologie wordt nu opeens de hele bevolking als consument weer bij de productie van voedsel betrokken.

Want het modificeren van genen houdt twee grote gevaren in: het ecologisch evenwicht wordt verstoord en de gezondheid van de consument wordt bedreigd.

Tot nu toe werd het ecologisch evenwicht al verstoord doordat wij mensen slechts enkele tientallen granen en groentes consumeren uit de honderden mogelijkheden. Maar de onbeheersbaarheid van de technologie leidt er nu toe dat bestaande vegetatie op onvoorspelbare wijze veranderd wordt. Een voorbeeld is de originele maiscultuur in Mexico die al aangetast is door haar gemodificeerde afstamming.

Wat de gezondheid van de mensen betreft: zonder dat de meeste mensen zich ervan bewust zijn heeft de macht van de multinationals het klaargespeeld dat al ongeveer 70 % van alle voedsel in onze supermarkten genetisch gemodificeerde stoffen bevat. Op het etiket zult u niets vinden omdat de regelgeving dit niet voorschrijft als het minder dan 1% is.

Maar niemand heeft enig idee wat hiervan de gevolgen zijn voor onze gezondheid.

In dit artikel - van een serie van vijf - werd in het kort de algemene problematiek aangestipt. Een volgende keer gaan we nader in op wat de gevolgen zijn van deze technologie, wat de gevaren zijn voor de mens en het milieu, het machtspatroon is van multinationals op overheid en publiek en op mogelijke actuele beslissingen in deze materie.

Dinie van 't Erve



Werkgroep Religieuzen rond de Landbouwproblematiek
Secr.: Zuster Paula Brunia, Graafseweg 535 B, 6603 CB, Wijchen, 024 - 6 42 21 66
(Aangesloten bij het Werkverband Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede)

Zij kwamen om te dienen. Geschiedenis van de zusters Franciscanessen van Denekamp (1875-2000). Ton H.M. van Schaik. ISBN 90-901-7292-0.

Op 18 september vond bij de zusters Franciscanessen van Denekamp de presentatie plaats van het boek dat historicus Ton van Schaik schreef over de 125 jaar die de zusters in Nederland zijn (1875-2000). Het eerste exemplaar werd uitgereikt door zr Elize van der Vooren aan emeritus kardinaal Willebrands, die reeds zes jaar de gastvrijheid van de zusters geniet op het terrein. Zr Aquino Nollen zei in haar inleiding dat dit project haar en haar medezusters heeft geholpen, omdat het terugblikken de helderheid aanscherpt waardoor je beter vooruit kunt zien.

Ton van Schaik centreerde zijn betoog rond twee zogenaamde 'boekensteunen': de jaren voorafgaand aan en volgend op de periode, die beschreven is in het boek. In de negentiende eeuw vond een explosie plaats van religieus geïnspireerde bedrijvigheid, doordat talloze actieve congregaties ontstonden als reactie op acute maatschappelijke noodsituaties. Het charisma van de actieve congregaties oftewel hun sterke kant was dat zij simpelweg deden wat er te doen was. Zij waren totaal verschillend van de monastieke gemeenschappen, omdat zij midden in de maatschappij stonden. Men kon zich echter geen ander model van kloosterleven voorstellen en daarom koos men voor een Regel met sterk contemplatieve inslag, voor de bestaande devoties en de traditionele geloften. Maar vanwege de specifieke benadering, die bestond uit het bieden van concrete hulp in nood, ging het eigenlijk om lekenbewegingen in kloosterkleding.

Geleidelijk is – in de loop van de negentiende en de twintigste eeuw - het accent verschoven van actie naar contemplatie, van Martha naar Maria. Het hoofdaccent ligt nu primair op wat men **is**, niet op wat men **doet**. Er is nog altijd of misschien wel meer dan ooit behoefte aan aanwezigheid van religieuzen. In de eerste plaats in de vorm van onderlinge betrokkenheid van religieuzen op elkaar. Aanwezigheid kun je beschouwen en beoefenen als een deugd, juist in deze tijd waarin men weinig tijd en aandacht heeft voor anderen. De grote traditie van beschikbaarheid voor anderen is niet dood. De zusters nu zijn overwegend in een leeftijdsfase, waarin ze toeleven naar de voltooiing en juist door hun wezen kunnen zij de eschatologische dimensie van het christendom zichtbaar maken.

Het boek telt 131 pagina's, verdeeld over zes hoofdstukken, die overeenkomen met zes periodes. Het laatste hoofdstuk draagt de betekenisvolle titel: *Nog kostbare jaren vóór ons*. Hierin wordt onder andere weergegeven hoe de zusters hebben gezocht naar nieuwe eigentijdse projecten, zoals Huize Elisabeth, dat thans in gebruik is als bezinnings- en ontmoetingscentrum voor tal van groepen, de Antonioschool waar momenteel kinderen van asielzoekers onder-

wezen worden en een woon/werkboerderij voor geestelijk gehandicapte mensen. Het is een aantrekkelijke uitgave, die zeker ook door velen buiten de kring van de zusters met belangstelling zal worden gelezen. De verbondenheid van de zusters met de mensen in hun onmiddellijke omgeving blijkt uit het feit dat verschillende foto's zijn opgenomen van personen met wie de zusters hebben samengewerkt. Terecht werden de zusters tijdens de bijeenkomst voor hun niet aflatende inzet en gastvrijheid. Maar er is meer dan louter plichtsbetrachting, want wie te gast is bij de zusters ervaart aan den lijve hoe zij eenieder van harte laten delen in hun liefdevolle aandacht.

Het boek besluit heel toepasselijk met de volgende tekst: "Hij heeft ons bekend gemaakt wat Hij van ons verlangt: niets anders dan recht doen, barmhartigheid liefhebben en in eenvoud wandelen met onze God" (Micha 6,8)

Spiritualiteit in leiderschap. Een verkenning van de betekenis van spiritualiteit voor leiderschap in organisaties. J. Wessel Ganzevoort. Uitgeverij Valkhof Pers / Titus Brandsma Instituut. ISBN 90 5625 151 1

De elfde Titus Brandsma lezing werd op 27 juni te Nijmegen uitgesproken door Prof. Wessel Ganzevoort, hoogleraar Organisatiedynamiek en –innovatie aan de Universiteit van Amsterdam. Het was een boeiend betoog vanuit een minder gebruikelijke invalshoek. Wessel Ganzevoort is 'van huis uit' gereformeerd en hij is sinds de jaren zeventig diepgaand beïnvloed door het werk van A.H. Almaas. Almaas werkt vanuit een achtergrond van fysica, bio-energetica, dieptepsychologie en spiritueel werk. Wessel Ganzevoort omschrijft eerst welke condities leiders in organisaties moeten scheppen en hij noemt hierbij als allerbelangrijkste de *strong sense of purpose*, de gerichtheid van een organisatie op bestemming. Vervolgens noemt hij als kenmerkend voor goed leiderschap de voortdurende aandacht voor waarden, het achterwege laten van zoveel mogelijk regels en procedures, het organiseren van terugkoppeling, het genereren van erkenning en respect en het bieden van veiligheid. Bij leiderschap gaat het niet enkel om organisaties, maar ook een persoonlijk ontwikkelingsproces. De belangrijkste opgave hierin is volgens Wessel Ganzevoort: het proces van authentiek worden, van gewaarworden van de zielskwaliteiten en het leren leven van die zielskwaliteiten. *Spiritualiteit in leiderschap* lees je gemakkelijk in een avond uit. Aanmerkelijk meer tijd zal het vergen om alle wijze tips op te volgen. Inspirerend voor eenieder die al dan niet vrijwillig deel uitmaakt van een organisatie. Echt een aanrader!

Geroepen en verantwoordelijk. Luisteren in de Randstad.
mgr. A. H. van Luyn s.d.b. Kampen 2003: Kok. ISBN 90 435 0692 3.

In het voorwoord van zijn nieuwste bundel met lezingen, artikelen en overwegingen licht Van Luyn de ondertitel als volgt toe: *Luisteren, intens toehoren, is nodig om in de tekenen van de tijd en in de samenleving van de Randstad te kunnen onderscheiden welk concreet antwoord er van ons en van onze geloofsgemeenschap gevraagd wordt als bijdrage in de inspanning voor het evangelie van vrede en gerechtigheid.*

Voor wie bekend is met de persoon en pen van Van Luyn zal deze bundel een vertrouwde indruk maken. Het zijn steeds nieuwe varianten op diens oproep tot de trits soberheid, solidariteit en spiritualiteit. Van Luyn doet dat op een getalenteerde en overtuigende wijze. *Geroepen en verantwoordelijk* is niet enkel de titel van de bundel, maar ook van de opgenomen inleiding op de tweejaarlijkse bijeenkomst voor religieuzen en congregaties, georganiseerd door Van Lanschot Bankiers, vorig jaar in Oirschot. Fraai wordt hierin de bekende dichtregel van

Lucebert *Alles van waarde is weerloos* uitgediept. Via onder anderen Emmanuel Levinas, die de mythe van de zelfontplooiing heeft ontmaskerd, komt ook Van Luyn wederom tot een ethisch appèl op ieders verantwoordelijkheidsbesef. Vervolgens de fragmenten uit de Bijbel, waarin de leerlingen van Jezus handelen in antwoord op de liefde van de Heer jegens hen en jegens alle mensen zonder onderscheid, met voorkeur voor de armsten en de geringsten.

Deze bundel bevat, in bewerkte vorm, onder andere de volgende artikelen en voordrachten: Solidariteit en gerechtigheid, Globalisering en sociale gerechtigheid en Van polderburger en naar wereldburger.

De reis van de voorganger

Per Olov Enquist. Uitgeverij: AMBO. ISBN 90 263 1754 9.

Met zijn roman *Het bezoek van de lijfarts* verwierf de Zweedse schrijver Per Olov Enquist enkele jaren geleden internationale bekendheid. Ook in Nederland werd het een bestseller. Prompt verscheen vervolgens een Nederlandse vertaling van een eerdere roman *De vijfde winter van de magnetiseur*. *De reis van de voorganger* - de Zweedse titel luidt eenvoudig *Lewi's reis* - is de derde roman die nu vertaald is. Het is, evenals de beide eerdergenoemde boeken, een historische roman, gebaseerd op feiten en documenten, waar de verbeelding nieuw leven in heeft geblazen. Het gaat in dit geval om een 20ste-eeuws verschijnsel, namelijk dat van de Pinksterbeweging in Zweden. Ontstaan in Amerika aan het begin van de 20ste eeuw, sloeg deze opwekkingsbeweging onmiddellijk aan in andere landen, vooral in Zweden.

In 1906 werd een verlaten methodistenkerk in Los Angeles het centrum van een Pinksterrevel dat zich later over de VS en de rest van de wereld zou verspreiden. Onder leiding van de Afrikaans-Amerikaanse predikant William J. Seymour duurde dit reveil van 1906 tot 1909, waarna geïnspireerde deelnemers er voor zorgden dat het over de hele wereld verspreid werd. Hoewel Seymour een neger, mank en aan een oog blind was, werd hij een groot leider voor de blanken. Dit reveil toonde een voor die tijd opmerkelijke harmonie tussen de rassen en geslachten. De gebeurtenissen in Los Angeles betekenden het begin van een van de grootste charismatische bewegingen in de twintigste eeuw, die opwinding, vreugde en hoop in allerlei kerken teweegbracht.

De roman is geen geschiedenis van de Zweedse Pinksterbeweging, maar bevat toch heel wat elementen die tot die geschiedenis behoren. Hoofdpersoon is de oprichter van de Zweedse tak van de piëtistische, antirationele, mystiek-georiënteerde Pinksterbeweging, Lewi Pethrus. Hij krijgt na enige tijd een medestander in de top van de organisatie, de schrijver Sven Lidman, die een begenadigd prediker blijkt te zijn en overvolle zalen trekt. Deze *tweeling van God*, zoals ze genoemd worden, is ondanks zijn grote verschillen tot een samenwerking genoodzaakt die aanvankelijk veel vrucht afwerpt, maar gaandeweg scheuren gaat vertonen en wel noodlottig moet eindigen.

Lewi is van gewone komaf en vooral getalenteerd als organisator, Sven heeft in gegoede kringen verkeer en beschouwt zichzelf als een kunstenaar. Bovendien heeft Sven een zeer wereldse achtergrond en is hij min of meer plotseling omgezwaaid naar de beweging. Van deze twee karakters, die uitvoerig en gedocumenteerd worden uitgewerkt, is Lewi de leidende figuur. Het is zijn beweging, die hij vanaf het begin van de eeuw in gang heeft gezet en die culmineert in een kathedraal in Stockholm met vierduizend gemeenteleden. In heel Zweden zijn dan nog veel meer mensen die bezielde zijn door deze opwekkingsbeweging. Enquist is een insider, omdat zijn moeder, aan wie de roman ook is opgedragen, de pinkstervrienden een

goed hart toedroeg. Enquist kent dan ook het jargon, hij weet wat er bedoeld wordt als gevraagd wordt of je 'verlost' bent en hij weet wat iemands 'doorbraak' betekent. Ook bijbelse taal, citaten en toespelingen, spelen een belangrijke rol in dit boek. En veelvuldig komt het zogenaamde 'duimvers' ter sprake: de willekeurig gekozen bijbelplaats die duidelijkheid moet bieden in een lastige situatie.

De groei van de beweging leidt tot een religieus imperium, waaraan in de top een machtsstrijd uitbreekt. Hoewel tachtig procent van de leden vrouwen zijn, zijn het bestuur en de organisatie in handen van uitsluitend mannen, met Lewi als de onbetwiste eerste man. De wrijvingen tussen Lewi en Sven nemen in de loop van de tijd toe en hebben onder andere te maken met de uiteenlopende opvattingen over zedelijkheid en moraal. Ook het onvermijdelijk institutionele van de beweging begint de oorspronkelijke vrijheid en ongedwongenheid te dwarsbomen.

En dan ineens, in 1941, stort Lewi in en vertrekt zonder vrouw en kinderen naar Amerika, de bakermat van de Pinksterbeweging. Hij draagt zomaar alles over aan Sven; hij voelt zich depressief en 'afgebrand'. Die periode beschrijft Enquist in termen van *'Een Christens reize naar de eeuwigheid'* van John Bunyan. Dat boek is voor een pinkstervriend minstens zo belangrijk als de bijbel. Lewi is daar in Amerika alle samenhang kwijt, hij doolt vertwijfeld rond en krijgt dan God zelf te spreken, die hem maant op te staan en te gaan lopen, zijn oude leven hernieuwd weer op te nemen. Aldus geschiedt. Maar als hij, in Stockholm terug, de touwtjes weer in handen neemt, blijft hij bevreesd voor Sven en voor een scheuring in de gemeente. Ten slotte weet hij Sven uit te stoten. Lewi's laatste woorden, als hij in 1974 sterft, zijn: Fiasco. Fiasco. Fiasco.

De reis van de voorganger telt ruim 500 pagina's. Zelfs voor een groot schrijver als Enquist is dat veel, omdat hij er niet voortdurend in slaagt om de aandacht van de lezer vast te houden. De roman heeft mij vooral geboeid als een eerste kennismaking met de Pinksterbeweging, die thans meer dan 250 miljoen leden over de hele wereld telt. Belangstellenden kunnen via internet veel meer informatie vinden. URL: <http://www.vpe.nl>

WvdV

Tegen de vertwijfeling. Dichter bij Kierkegaard in 52 teksten. Frits Florin.

Kierkegaard (1813-1855), Deens wijsgeer en theoloog, wordt gezien als de grondlegger van de existentiële filosofie. Hij liet een veelzijdig oeuvre van filosofische werken, dagboeken en aantekeningen na. In 52 becommentarieerde fragmenten uitgekozen door Frits Florin, leert de lezer het omvangrijke en veelzijdige werk van Kierkegaard kennen. Florin maakte van deze fragmenten een nieuwe Nederlandse vertaling. Bovendien voorzag hij elk fragment van commentaar dat uitleg en ondersteuning biedt om te tekst goed te verstaan. Florin plaatst de fragmenten binnen het leven en oeuvre van Kierkegaard, en laat zien hoe actueel diens gedachten nog zijn. *Tegen de vertwijfeling* is een begeleide lees oefening voor geïnteresseerden, zonder dat filosofische voorkennis vereist is. Wie dat wil kan een jaar lang elke week een tekst plus commentaar overdenken, en wordt zodoende binnengeleid in het werk van Kierkegaard. Samensteller Frits Florin studeerde filosofie en theologie. Hij is onlangs gepromoveerd en is al jarenlang adviseur met betrekking tot PIN-projecten.

Uitgeverij Kok, postbus 5018, 8260 GA Kampen, T: 038 – 3392555.

De Spaanssprekende parochie van Rotterdam 'La Sagrada Familia'

Ongeveer 40 jaar geleden ontstond de Spaanssprekende parochie in Rotterdam met de komst van de gastarbeiders uit Spanje. Een Nederlandse priester, die daar werkte, werd met deze mensen 'meege-stuurd', om de pastorale zorg voor hen op zich te nemen.

Circa 12 jaar geleden werd zr. Nel van Mil de eindverantwoordelijke voor deze gemeenschap, ondersteund door een priester, die enkele vieringen voor zijn rekening nam. Er ontstonden in die tijd verschillende werkgroepen, waaronder ook een voor de liturgie en een voor de kindercatechese.

Sommige groepen bestaan nog, onder andere een groep, die bezoekwerk doet onder de gevangenen in een paar steden en een groep ter ondersteuning van vrouwen, die slachtoffer zijn van de vrouwenhandel.

Vele jaren geleden kwamen er vanwege de economische en politieke situatie ook veel mensen uit Latijns Amerika naar Rotterdam. Dat betekent, dat er op dit moment veel meer Latijns Amerikanen op deze parochie een beroep doen dan Spanjaarden. Sommige Spanjaarden hebben nog niet de beslissing genomen of zij hier zullen blijven of terugkeren.

Van de Latijns Amerikanen zijn er velen hier zonder papieren. Veel mensen vragen namelijk geen asiel aan, omdat ze bij voorbaat weten, dat dat tot niets leidt. Dat deze situatie spanningen en problemen met zich meebrengt spreekt voor zich. En de parochie is voor deze mensen een plek waar ze met vertrouwen naar toegaan, en ook ho-

pen – in contact met parochianen, landgenoten en de pastor – hun situatie te kunnen verbeteren. Het is duidelijk, dat de parochie met zijn zondagse dienst een zeer centrale en belangrijke plek voor veel mensen vormt, welke niet mag verdwijnen. Elke zondag komen ongeveer 200 mensen bijeen voor de kerkdienst. Daarna is er een ontmoeting in de zaal naast de kerk. Sinds een jaar vindt de Spaanssprekende parochie onderdak in de H.Familie-kerk in het Oude Noorden van Rotterdam.

Sinds een aantal maanden is men in de parochie bezig met een proces, om een zodanige organisatie op te bouwen, dat meer en meer de mensen zelf dragers van het geheel worden met een parochiebestuur, een parochieraad en de werkgroepen. Men hoopt op een nieuwe pastor (bij voorkeur een priester), die een bijdrage kan leveren aan een grotere participatie van de mensen van de parochie en die een stimulant kan zijn voor vele mensen, opdat hij en allen zich meer engageren als een christelijke gemeenschap.

Het is heel belangrijk, dat er voor deze groep mensen een pastor komt. De kerk speelt voor hen een zeer belangrijke rol: het is een vertrouwde plek, waar men anderen tegenkomt, elkaar kan bemoedigen en met elkaar ook strategieën kan bedenken over hóé verder te gaan.

Voor informatie: Ben Vocking o.p., Hang 17, 3011 GG Rotterdam, T: 010 - 2707997,

E: b.vocking@patdominic.demon.nl

Nieuw Liedfonds

De stichting Nieuw Liedfonds is in 1993 opgericht vanuit de Amsterdamse Dominicuskerk. Het Fonds wil stimuleren dat meer teksten en muziek van vrouwen in de

liturgie doordringen. Het streeft daarbij naar een hoge kwaliteit van de gekozen teksten, de daarvoor gecomponeerde mu-

ziek en de uitvoering op de uitgebrachte CD's.

Tot nu toe zijn er twee CD's verschenen, 'Tussen de tijd' en 'Hildegard von Bingen'.

Tussen de tijd

Deze CD omvat vijf liederen voor de Kerstnacht onder de titel 'Nacht van droom en van verlangen' en een Cantate voor de Paasmorgen', beide op tekst van Jannet Delver en muziek van Tom Löwenthal. Het zijn mooie, meerstemmige koorliederen, voor kerst ondersteund door trompet en met Pasen mede begeleid door een cello, naast de afwisselende piano- en orgelbegeleiding. Daartussen is een aantal gedichten van Emma Elbe, Ida Gerhardt, Henriëtte Roland Holst-van der Schalk, en Michèle Najlis (vertaald) op muziek gezet door Tom Löwenthal en Mariëtte Harinck. Dit zijn uiterst bruikbare liederen geworden die op vele plaatsen in de liturgie gezongen kunnen worden.

Hildegard von Bingen

Een 12^e eeuwse mystica en abdis schreef als een van de eerste vrouwen liederen voor de liturgie in haar klooster. Het Nieuw LiedFonds zag daarin een stimulans voor haar eigen doelstelling en gaf Jannet Delver de opdracht om een aantal liedteksten van Hildegard von Bingen zo te bewerken dat ze geschikt werden voor de

hedendaagse liturgie. Jannet Delver slaagde erin om veertien teksten te schrijven die zo inspirerend waren voor de componisten Mariëtte Harinck, Thom Jansen en Tom Löwenthal dat ze er mooie nieuwe liederen van maakten: muziek voor meerstemmig koor en gemeenste, met of zonder solisten en met begeleiding van piano, orgel en/of viool.

Deze bewerking van middeleeuwse teksten maakt het mogelijk om opnieuw door de stem van vrouwen de kerkmuziek te verrijken. De liederen zijn op verschillende momenten in de liturgie en in het kerkelijk jaar van toepassing.

Na het succes van genoemde CD's wilde de Stichting Nieuw Liedfonds expliciet vrouwen die professionele componisten zijn stimuleren om hun gaven in dienst van de liturgie te stellen. Daartoe werd bij de Commissie PIN een inmiddels gehonoreerde projectaanvraag ingediend. Vijf nieuwe vrouwelijke componisten krijgen compositie-opdrachten voor veertien liedteksten, gekozen uit het werk van bestaande dichters als M. Vasalis, Ida Gerhardt, Judith Herzberg, Maria de Groot e.a.

De genoemde CD's zijn te bestellen bij Nieuw Liedfonds, Buiksloterweg 30, 1031 CK Amsterdam. T: 020 636 6496. E: nieuwliedfonds@beukema.demon.nl.

'Leven met Leegte'

De fundamentele crisis van onze samenleving is misschien die van betekenis. Geweld, corruptie en verslaving zijn symptomen van een diepere malaise, de honger naar enige zin voor ons menselijk bestaan. Misschien leidt God ons naar die wildernis om predikers van ons te maken. Daar vallen onze oude zekerheden weg en de God verdwijnt, die we hebben gekend en liefgehad. Dan moeten we misschien de donkere nacht van Gethsemane delen, wanneer alles absurd en zonder betekenis lijkt en de Vader afwezig schijnt. En toch, alleen als we ons daar heen laten leiden, waar niets nog enige zin heeft, kunnen we misschien het woord van genade horen, dat God onze tijd aanbiedt. "Genade verschijnt, wanneer we door wanhoop heen de lofzang kunnen zingen"(10).

Wanneer leegte ons bedreigt, kunnen we verleid worden om ze in te vullen met onbenulligheden, waar we half in geloven, met dingen die de levende God willen vervangen. Het fundamentalisme, dat we vandaag zo vaak aantreffen in de Kerk, is misschien de angstige reactie van wie aan de rand van de woestijn hebben gestaan, maar er niet in durfden te gaan. De woestijn is een plaats van schrikwekkende stilte, die we misschien proberen te verdringen door met een verschrikkelijke oprechtheid oude formules uit te schreeuwen. Maar de Heer brengt ons naar de wildernis om ons zijn heerlijkheid te tonen. Daarom zegt meester Eckhart: "Sta stevig en beef niet voor je leegte".

Timothy Radcliffe. Voormalig magister van de Orde in zijn brief 'De belofte van leven', 1998.

Uit de documentatiemap Dominicaanse spiritualiteit

Colofon

Het KNR-bulletin (ISSN: 1569-9447) is een uitgave van de afdeling communicatie van de KNR en verschijnt vijf maal per jaar. Met het bulletin willen de medewerkers van het bureau aan het Emmaplein in 's-Hertogenbosch de besturen van de religieuze instituten in Nederland informeren over zaken die hen, en daarmee 'hun achterban' bezighouden. Aan ieder bestuur van de bij de KNR aangesloten religieuze instituten en aan de redacties van congregatiebladen wordt één exemplaar verstrekt. Daarnaast ontvangen leden van werkgroepen en commissies een exemplaar.

Indien gewenst mogen artikelen overgenomen worden in orde- en congregatiebladen van de aangesloten religieuze instituten.

Aanspreekpunten KNR-afdeling communicatie Jeanette Janssen, Truus Kuster, Miranda Roijers & Will van de Ven, Postbus 111, 5201 AC 's-Hertogenbosch,
T: 073-6921316, F. 073-6921322, E: communicatie@knr.nl